

Europejska polityka Słowacji

Piotr Bajda

Radosław Zenderowski

**ETE
Working
Paper**

**2017
Tom 3
Numer 3**

Redaguje zespół:

Bartosz Czepil (sekretarz), Anna Pacześniak, Tomasz Paradowski, Rafał Riedel, Ewa Skrabacz,
Krzysztof Zuba (redaktor naczelny)

Instytut Politologii Uniwersytetu Opolskiego
Zakład Studiów Europejskich
ul. Katowicka 89
45-061 Opole
Tel: +48-77-454-74-60
Fax: +48-77-454-74-65
Internet: <http://www.europejczycy.uni.opole.pl>

© Instytut Politologii Uniwersytetu Opolskiego,

Opole 2017

ISSN 2449-8742

SPIS TREŚCI

WSTĘP 4

OPINIA PUBLICZNA 6

REFERENDUM 16

PARTIE POLITYCZNE 22

DOKTRYNA INTEGRACYJNA 32

PARLAMENT EUROPEJSKI 41

ZAKOŃCZENIE 48

LITERATURA 49

WSTĘP

Słowacja jest małym państwem (49 tys. km²). Według oficjalnych danych statystycznych w kraju tym mieszka 5 416 tys. obywateli. W porównaniu z innymi państwami Unii Europejskiej (UE), terytorium Słowacji stanowi 32% średniej europejskiej, a liczba ludności – 30%. Spośród 28 państw UE Słowacja pod względem wielkości terytorium plasuje się na 19. pozycji, a ludnościowo – na 18. miejscu¹.

Słowacja jest państwem „młodym”, istniejącym od 1993 r. Obszar dzisiejszej Słowacji w IX w. wchodził w skład Państwa Wielkomorawskiego, do spuścizny którego odwołuje się wprost Konstytucja Republiki Słowackiej w Preambule, wskazując na dziedzictwo św. Cyryla i Metodego oraz na spuściznę Państwa Wielkomorawskiego właśnie². Po upadku Państwa Wielkomorawskiego na początku X w., Słowacja została opanowana przez plemiona madziarskie. Jako tzw. Górne Węgry (*Felvidék*) stała się wówczas integralną częścią Korony św. Stefana. W połowie XVI w., podobnie jak całe Królestwo Węgierskie, Słowacja weszła w skład monarchii Habsburgów. Sytuacja polityczno-prawna uległa zmianie w 1867 r. wraz z tzw. *Ausgleichem*, czyli federalizacją monarchii (Słowacja stała się na powrót zależna bezpośrednio od rządu w Budapeszcie). Odłączenie Słowacji od Węgier nastąpiło w październiku 1918 r. Fakt ten nie wiązał się jednak z uzyskaniem statusu suwerennego państwa słowackiego. Konstytucje Czechosłowacji z 13 listopada 1918 r. oraz z 29 lutego 1920 r. nie stwarzały bowiem podstaw do samodzielności Słowacji³. Dodatkowo niezbyt liczna warstwa inteligencji słowackiej ułatwiła Czechom uzyskanie dominującej pozycji⁴. W tej sytuacji dla części Słowaków urzeczywistnieniem marzeń o własnym państwie było powołanie 14 marca 1939 r. państwa pod protektoratem Niemiec⁵. Konstytucja z 21 lipca 1939 r. stanowiła próbę połączenia demokracji parlamentarnej oraz włoskiego i niemieckiego faszyzmu, przy bardzo silnym wpływie kleru⁶. Wraz z zakończeniem II wojny światowej przywrócono państwowość czechosłowacką. Dnia 9 maja 1948 r. uchwalono konstytucję Republiki Czechosłowackiej. Po wydarzeniach Praskiej Wiosny, na mocy konstytucji z 27 października 1968 r., ustanowiono federację. Miała ona jednak charakter fasadowy i nie niwelowała dominacji Czechów w życiu publicznym⁷. Wynikało to poniekąd z faktu poli-

1 Badania własne na podstawie: EU member countries, <<http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/>> (dostęp: 3.01.2016).

2 Zob. Ústava Slovenskej Republiky. Zbierka zákonov č. 460/1992 z 1. septembra 1992.

3 W. Zakrzewski, *Republika Słowacka*, w: *Ustroje państw współczesnych*, t. 2, red. E. Gdulewicz, Lublin 2002, s. 186.

4 *Dlaczego rozchodzą się Czesi i Słowacy? Odpowiedzi z praskiej perspektywy*, „Tygodnik Powszechny” 1993 nr 1, s. 7.

5 M. Szczepaniak, S. Zyborowicz, *Przebudowa ustroju politycznego na Węgrzech i w Czechosłowacji*, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, Poznań 1995, s. 90.

6 K. Skotnicki, *Wstęp*, w: *Konstytucja Republiki Słowackiej z 1 września 1992*, przekł. K. Skotnicki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003, s. 10-11.

7 M. Szczepaniak, S. Zyborowicz, dz. cyt., s. 91.

tycznej, ekonomicznej i społeczno-kulturowej przewagi Czechów – narodu rozpoznawalnego w świecie – nad „małym narodem” słowackim, jeśli już kojarzonym, to niemal wyłącznie z górskim folklorem. Po serii poważnych nieporozumień między elitami czeskimi i słowackim z przełomu lat 80. i 90. XX w., decyzją parlamentu federalnego przesądzono o podziale federacji z dniem 1 stycznia 1993 r. na dwa suwerenne państwa – Słowację i Republikę Czeską⁸.

Słowacja sąsiaduje z pięcioma państwami, z czego cztery należą do Unii (Polska – 444 km wspólnej granicy, Republika Czeska – 252 km, Węgry – 677 km, Austria – 91 km), a jedno – Ukraina, sąsiaduje z UE przez granicę o długości 97 km. Słowacki odcinek granicy zewnętrznej Unii jest znacznie krótszy niż polski (535 km) i rumuński (614 km), jest natomiast porównywalny z węgierskim (137 km). Z trzema pierwszymi wymienionymi państwami Słowacja tworzy ugrupowanie regionalne – Grupę Wyszehradzką. Słowacja posiada poprawne lub bardzo dobre stosunki ze swoimi sąsiadami, choć przez lata relacje słowacko-węgierskie były wyjątkowo napięte – przede wszystkim z uwagi na kontrowersje dotyczące statusu około półmilionowej mniejszości węgierskiej zamieszkującej południową Słowację⁹.

Słowacja jest państwem wielonarodowościowym i wielowyznaniowym. Według spisu powszechnego z 2011 r. Słowacy stanowią 80,7% populacji, zaś największą narodową grupą mniejszościową są Węgrzy, stanowiący 8,5% obywateli Słowacji. Pozostałe mniejszości to: Cyganie (Romowie) – 2,0%, Czesi i Rusini – po 0,6%. Spośród mniejszości narodowych najistotniejszą w sensie politycznym rolę odgrywają Węgrzy, reprezentowani przez własne (etniczne) partie i ugrupowania polityczne. Ponadto nie bez znaczenia jest fakt, że Węgrzy zamieszkują w sposób zwarty południową część Słowacji, przy granicy ze swoim państwem narodowym („zagraniczną ojczyzną” w ujęciu terminologii Rogersa Brubakera), stanowiąc większość w wielu gminach¹⁰. Jeśli chodzi o strukturę wyznaniową państwa – 62% ludności deklaruje przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego, 5,9% do Kościoła ewangelicko-augsburskiego, 3,8% do Kościoła grecko-katolickiego, zaś 1,8% do Kościoła ewangelicko-reformowanego. 13,4% osób uznało się za osoby niereligijne¹¹.

Gospodarka słowacka przeszła zasadniczą przemianę od momentu transformacji politycznej w 1989 r. Obecnie większość PKB tworzą usługi – ponad 66%, przemysł – 30%, a rolnictwo tylko 3,5%. Jeśli chodzi o strukturę zatrudnienia, to ponad 70% zatrudnionych pracuje w usługach, prawie 26% – w przemyśle, reszta zaś w rolnictwie¹². Słowacka gospodarka jest bardzo ściśle związana z rynkiem unijnym. Aż 85,1% eksportu słowackich towarów i usług trafia do państw Unii Europejskiej. Głównymi partnerami handlowymi Słowacji są Niemcy (22,9%), Czechy (12,3%) oraz Polska (8,3%). Import z państw UE kształtuje się na poziomie 66,2%. Słowacja importuje towary i usługi przede wszystkim z Niemiec (14,7%), Czech (10,7%), Polski oraz Węgier (po 4,8%). Import z Chin kształtuje się na poziomie 8,2%, a z Rosji – 5,6%¹³. W związku z przystąpieniem Słowacji

8 R. Zenderowski, R. Brudnicki, *Republika Słowacka*, w: *Systemy polityczne państw Unii Europejskiej*, red. K.A. Wojtaszczyk, M. Poboży, Wyd. LIBER, Warszawa 2013, s. 353-355.

9 P. Bajda, R. Zenderowski, *Słowacja*, w: *Doktryny integracyjne państw europejskich*, red. K. Zuba, Warszawa 2017, s. 205-206.

10 *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov v roku 2001, 2011*, Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://www.statistics.sk> (dostęp: 18.12.2015).

11 Ibidem.

12 Za: The World Factbook, CIA 2015, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lo.html>] (dostęp: 20.12.2015).

13 STAT.dat., Verejná databáza údajov <<http://statdat.statistics.sk/>> (dostęp: 6.02.2016).

do Unii Europejskiej poważnie nasiliło się zjawisko emigracji zarobkowej. Na początku drugiej dekady XXI w. ponad 160 tys. obywateli Słowacji (około 3% populacji kraju) mieszkało i pracowało w innych państwach Unii, zwłaszcza w Wielkiej Brytanii (blisko 65 tys.), Niemczech (38 tys.), Austrii (25 tys.) i Irlandii (prawie 11 tys.). W porównaniu z okresem sprzed akcesji do UE można mówić o istotnej zmianie ilościowej. W 1997 r. w państwach należących do UE przebywało na stałe niespełna 30 tys. Słowaków¹⁴.

Republika Słowacka jest członkiem Unii Europejskiej od 1 maja 2004 r., jednakowoż droga tego środkowoeuropejskiego państwa do członkostwa była o wiele bardziej kręta niż pozostałych państw Grupy Wyszehradzkiej. Na przeszkodzie członkostwa w Unii w latach 90. XX w. stały m.in. napięte stosunki z Węgrami i oskarżenia o łamanie praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych, *quasi*-autorytarne rządy Vladimira Mečiarra czy choćby rozważany przez pewien czas wariant zacieśnienia współpracy z Federacją Rosyjską w postaci utworzenia unii celnej. Bratysława znalazła się w bardzo dziwnym miejscu, polu cywilizacyjnego napięcia, między Belgradem i Brukselą. W latach 90. ub. wieku obserwowany był na Słowacji zarówno renesans etnonacjonalizmu i narodowego separatyzmu, jak i wytrwale oraz konsekwentne próby włączenia tego kraju do wspólnoty ponadnarodowej, jaką jest Unia Europejska. Wyjątkowość Słowacji wyraża się tym, że od lat zachodzi tam interesująca konfrontacja z jednej strony – pokusy etnicznego zamknięcia, wyraźnego i ostatecznego odgradzania się od sąsiednich kultur narodowych, z drugiej – liczne próby odczytania słowackości w kategoriach aktywnego uczestnictwa we wspólnotach ponadnarodowych¹⁵. W roku 2004, w drugiej fali rozszerzenia, Słowacja została przyjęta do NATO, a w 2007 r. – do strefy Schengen. Jako jedyna spośród państw wyszehradzkich Słowacja zrezygnowała z waluty narodowej (korona słowacka) i z dniem 1 stycznia 2009 r. formalnie została przyjęta do strefy euro. W drugiej połowie 2016 r. Słowacja, jako ostatnie państwo Grupy Wyszehradzkiej, przewodniczyła Radzie Unii Europejskiej.

OPINIA PUBLICZNA

Opinie i postawy mieszkańców Słowacji względem Unii Europejskiej są przedmiotem badań opinii publicznej prowadzonych w ramach programu *Standard Eurobarometer* realizowanego na zlecenie Komisji Europejskiej przez instytuty badania opinii publicznej z poszczególnych państw członkowskich, które są członkami ESOMAR. Jest to z kilku względów kluczowe źródło informacji na temat stosunku obywateli państw UE do tejże organizacji oraz jej aktywności. Po pierwsze, badania mają charakter cykliczny (prowadzone są dwa razy w roku – na wiosnę i jesienią) począwszy od 1974 r. Po drugie, prowadzone są w oparciu o ujednolicone metody i techniki badawcze w skali wielu lat, co umożliwia dokonywanie porównań w odniesieniu do poszczególnych państw i badanych kwestii. Po trzecie, z uwagi na powyższe możliwe, jest dokonywanie porównań opinii publicznej pomiędzy poszczególnymi państwami UE. Z tych powodów niniejszy tekst został oparty na wynikach przywołanych badań, które dotyczą Słowacji począwszy od roku 1999. Na zasadzie uzupełnienia, w odniesieniu

14 A. Mačoškova, *Desaťtisíce „migrantov” zo Slovenska pracujú v zahraničí. Kde ich je najviac?*, <<http://www.aktuality.sk/clanok/301422/migranti-zo-slovenska-pracuju-v-zahranici-v-ktorych-krajinach-ich-je-najviac/>> (dostęp: 20.01.2016); *Migration and migrant population statistics*, 2015, <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Database> (dostęp: 20.01.2016).

15 R. Zenderowski, *Nad Tatrami błyska się... Słowacka tożsamość narodowa w dyskursie politycznym w Republice Słowackiej (1989-2004)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007, s. 13-14.

do najnowszych kwestii, przedstawione zostaną wyniki badań prowadzonych poza programem *Standard Eurobarometer*. Opinie i postawy mieszkańców Słowacji wobec UE można podzielić na te sprzed członkostwa w UE i te z okresu członkostwa w tejże organizacji.

Poparcie dla członkostwa Słowacji w Unii Europejskiej w okresie przedakcesyjnym stopniowo rosło od początku lat 90. XX w. W listopadzie 1994 r. 49% mieszkańców Słowacji wyrażało opinię, że ich kraj powinien jak najszybciej stać się członkiem UE, przeciwnego zdania było 38%, niezdecydowanych – 13%¹⁶. Z badań przeprowadzonych na zlecenie Instytutu Spraw Publicznych w Bratysławie na jesieni 1999 r. wynika, że za członkostwem Słowacji w Unii Europejskiej było wówczas 66% mieszkańców kraju, 25% była temu przeciwna, a 9% było niezdecydowanych (w tym samym badaniu, w odniesieniu do NATO było to kolejno: 39%, 50% i 11%¹⁷). Poparcie dla UE i NATO było silnie zróżnicowane w zależności od preferencji partyjnych respondentów (tabela 1)¹⁸.

Tabela 1. Poparcie dla przystąpienia Słowacji do UE i NATO (wg zwolenników partii politycznych, 1999 r.)

	Una Europejska			NATO		
	Za	Przeciw	Niezdecydowani	Za	Przeciw	Niezdecydowani
SMK	91	3	6	75	9	16
SDK	91	6	3	71	21	8
SOP	88	9	3	1	40	9
SDL	78	16	6	50	45	5
SNS	56	42	2	16	77	7
HZDS	45	47	8	16	77	7

Źródło: Oprac. własne na podstawie: M. Velšic, *Podpora občanov integrácii SR do Európskej únie sa upevnila a podpora vstupu do NATO sa stabilizovala*, Inštitút pre verejné otázky, 3. 11.1999 (raport).

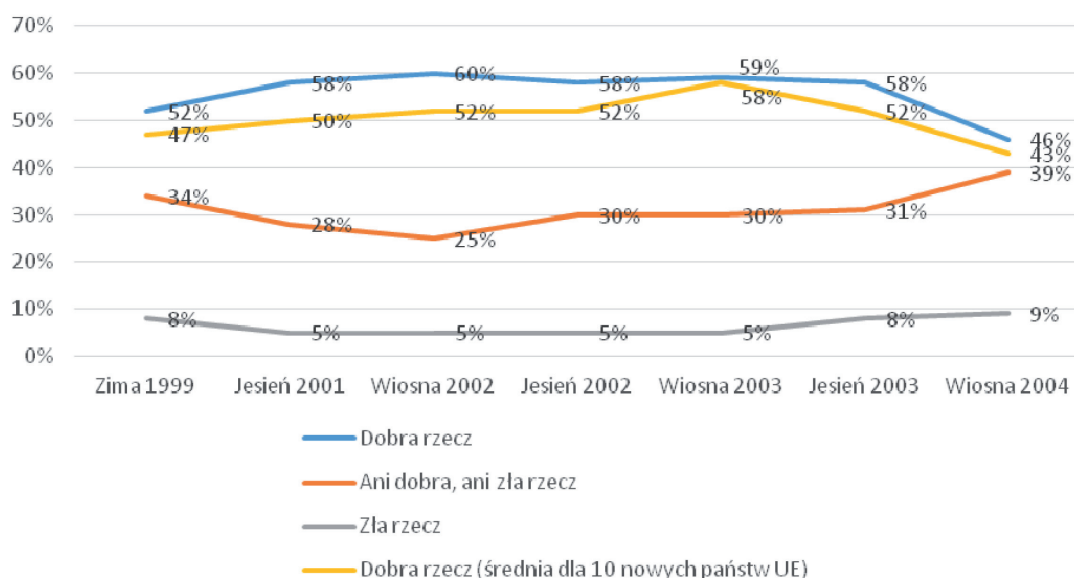
W latach 1999-2004 w dziesięciu państwach (w tym na Słowacji) prowadzone były badania (w ramach programu *Standard Eurobarometer*) dotyczące stosunku mieszkańców poszczególnych państw do członkostwa w UE. W przypadku Słowacji, po okresie euroentuzjazmu w latach 2001-2003, gdy 58% i więcej obywateli uznawało członkostwo w Unii Europejskiej za „dobrą rzecz”, widoczny jest wyraźny spadek sympatii do UE wiosną 2004 r. Było to rok po referendum europejskim na Słowacji, które miało miejsce w maju 2003 r. Jednakowoż należy zauważyć, że pod tym względem opinia Słowaków nie odstawała znacząco od średniej w przypadku wszystkich dziesięciu tzw. nowych (przyszłych) członków UE (46% w przypadku Słowacji, 43% w odniesieniu

16 STEM - Středisko empirických výzkumů, Inštitút pre verejné otázky, Na Slovensku má EU výrazně vyšší podporu než NATO. Podpora EU a NATO je v České republice vyrovnaná, <https://www.stem.cz/podpora-eu-a-nato-v-ceske-republice-a-na-slovensku/> (dostęp: 10.07.2017).

17 Szerzej na temat perturbacji związanych z członkostwem Słowacji w NATO: K. Žarna, *Między Wschodem a Zachodem. Słowacja a Sojusz Północnoatlantycki (1993-2004)*, „Polityka i Społeczeństwo” 2010 nr 7, s. 212-220.

18 M. Velšic, *Podpora občanov integrácii SR do Európskej únie sa upevnila a podpora vstupu do NATO sa stabilizovala*, Inštitút pre verejné otázky, 3.11.1999 (raport).

do całej dziesiątki). Widoczny jest także wzrost odsetka Słowaków uznających członkostwo w UE za „złą rzecz” z 5% w latach 2001-2003 do 9% w roku 2004. To samo dotyczy wzrostu odsetka osób uznających członkostwo w UE za rzecz „ani dobrą, ani złą” – z 25% w 2002 roku do 39% w roku 2004.

Wykres 1. Stosunek Słowaków do Unii Europejskiej w latach 1999-2004

Źródło: Oprac. własne na podstawie: *Verejná mienka v kandidátskych krajinach. Národná správa: Slovenská Republika*, „Eurobarometer” 2004.1. jul 2004.

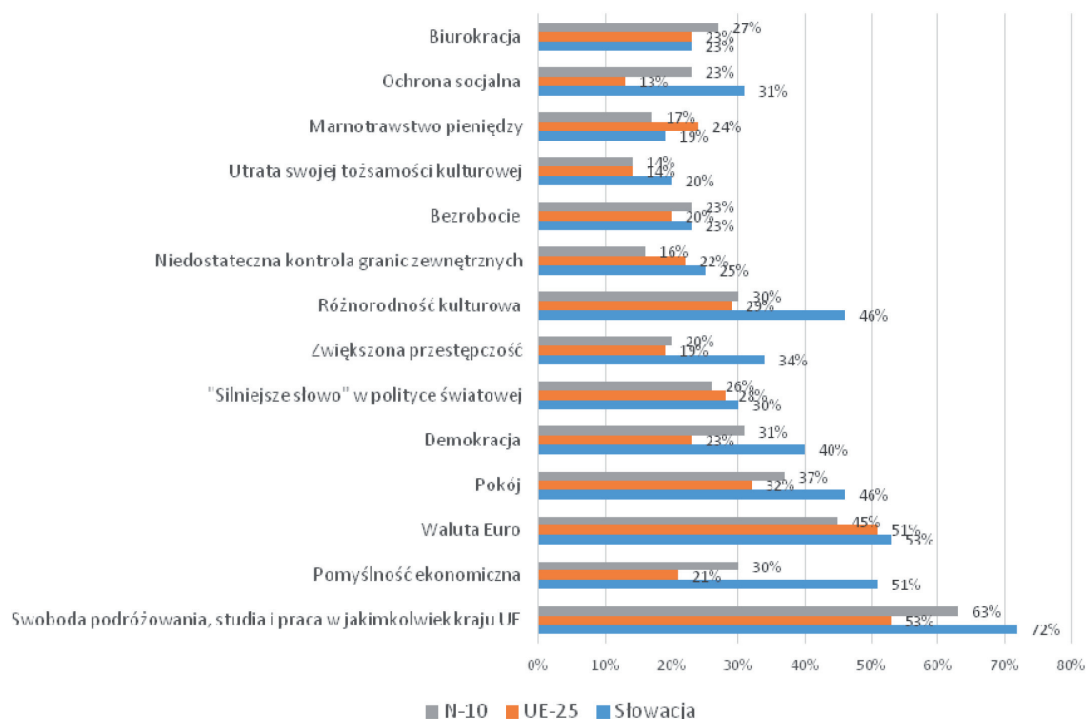
W roku 2004, u progu członkostwa Słowacji w Unii Europejskiej, w ramach badań zleconych przez Komisję Europejską, respondentom na Słowacji zadano pytania o to, z jakimi wartościami, zjawiskami i procesami kojarzona jest Unia Europejska. W zaprezentowanych poniżej wynikach badań wyraźna jest nadreprezentacja (względem średniej unijnej) skojarzeń odnoszących się zwłaszcza do „pomyślności ekonomicznej” (51% vs 21%, różnica: +30%), „swobody podróżowania studiów i pracy w jakimkolwiek kraju UE” (72% vs 53%, różnica: +19%), „ochrony socjalnej” (31% vs 13%, różnica: +18%), „różnorodności kulturowej” (46% vs 29%, różnica: +17%), „demokracji” (40% vs 23%, różnica: +17%), „zwiększonej przestępczości” (34% vs 19%, różnica: +15%), „pokoju” (46% vs 32%, różnica: +14%).

Po pierwsze, wszystkie wspomniane wyżej wartości i zjawiska najczęściej/najchętniej kojarzone z UE (z wyjątkiem przekonania słowackich respondentów o tym, że członkostwo w UE oznacza zwiększoną przestępczość), należy uznać za pozytywnie waloryzowane w powszechnym odczuciu. Stanowiąc to może zatem wytłumaczenie dla zasadniczo bardzo pozytywnej opinii Słowaków na temat Unii Europejskiej (przynajmniej w początkowy okresie członkostwa). Słowacy bowiem w zdecydowanie większej mierze niż reszta mieszkańców Unii doceniają pozytywy związane z członkostwem w tej organizacji. Podobnie jak reszta obywateli państw UE Słowacy kojarzą tę organizację ze wspólną walutą (53% vs 51%).

Po drugie, warto zauważyć różnice między Słowacją a resztą tzw. nowych państw UE. Są one szczególnie widoczne w odniesieniu do następujących kwestii: „pomyślność ekonomiczna” (51% vs 30%, różnica: +21%), różnorodność kulturowa (46% vs 30%, różnica: +16%), „zwiększona przestępczość” (34% vs 20%, różnica: +14%). W nieco mniejszym stopniu różnice te zauważalne są także w odniesieniu do takich kwestii jak: „nieodstateczna ochrona granic zewnętrznych” (25% vs 16%, różnica: +9%), „demokracja” (40% vs 31%, różnica: +9%).

+9%), „pokój” (46% vs 37%, różnica: +9%), „swoboda podróżowania, studia i praca w jakimkolwiek kraju UE” (72% vs 63%, różnica: +9%), „ochrona socjalna” (31% vs 23%, różnica +8%).

Wykres 2. Skojarzenia obywateli Słowacji z Unią Europejską (pytanie: Co dla Pana(i) osobiście oznacza UE?) (Wiosna 2004)

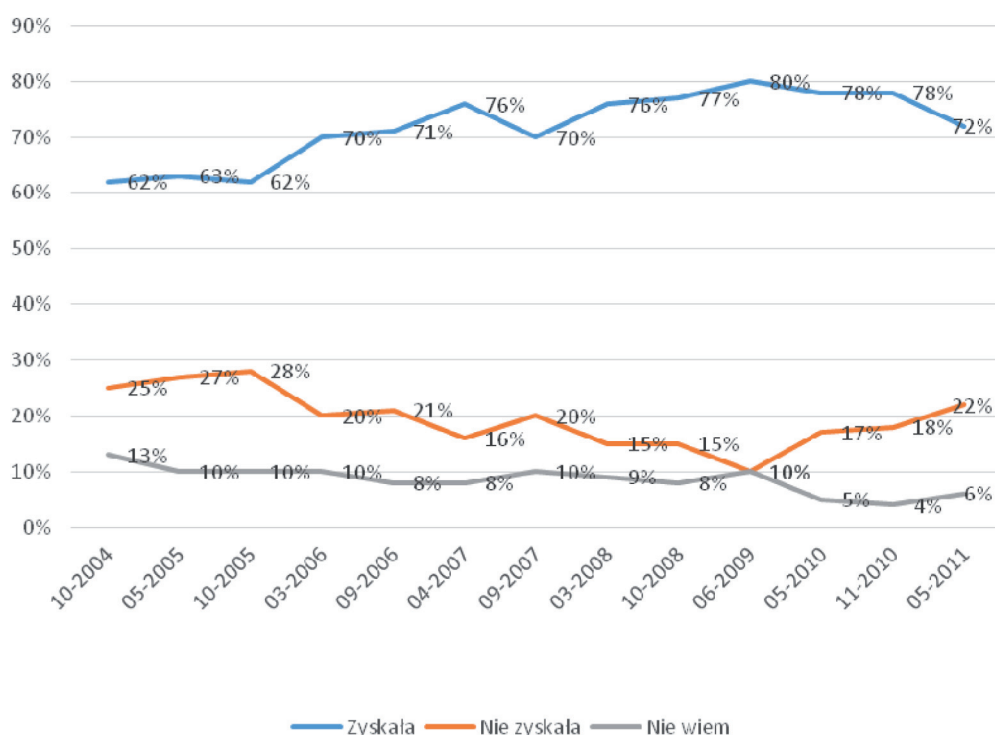
Źródło: Oprac. własne na podstawie: *Verejná mienka v kandidátskych krajinách. Národná správa: Slovenská Republika*, Eurobarometer 2004.1. jul 2004.

W latach 2004-2011 w ramach programu sondażowego *Standard Eurobarometer* respondentom z państw członkowskich zadawano pytanie o bilans zysków i strat związanych z członkostwem w Unii Europejskiej. W przypadku Słowacji należy odnotować wzrost ocen pozytywnych (zwłaszcza w latach 2008-2010) w stosunku do roku 2004. Odwrotną tendencję, choć już nie tak wyraźną, widać w przypadku ocen negatywnych.

Pytanie o to, z jakimi wartościami, zjawiskami i procesami kojarzona jest Unia Europejska, które zadano respondentom z (nowych) państw członkowskich UE w 2004 r., pojawiało się regularnie w kolejnych badaniach aż do roku 2016. W odniesieniu do Słowacji należy zwrócić uwagę na kilka wyraźnych tendencji.

Po pierwsze, dość istotnie i to w ciągu pierwszego roku członkostwa w Unii Europejskiej, zmieniły się skojarzenia Słowaków odnoszące się do Unii Europejskiej w stosunku do wszystkich niżej wymienionych kategorii – w każdym przypadku odnotowano mniejszą liczbę wskazań. Najbardziej wyrazisty spadek miał miejsce w przypadku następujących kategorii: „różnorodność kulturowa” (46% w 2004 vs 20% w 2005, różnica: -26%); „waluta euro” (53% vs 30%, różnica: -23%), „ochrona socjalna” (31% vs 14%, różnica: -17%). Pozostałe kategorie to: „demokracja” (40% vs 27%, różnica: -13%), „pomyślność ekonomiczna” (51% vs 39%; różnica: -12%), „pokój” (46% vs 34%, różnica: -12%), „zwiększona przestępczość” (34% vs 24%, różnica: -10%); „niedostateczna kontrola granic zewnętrznych” (25% vs 15%, różnica: -10%), „bezrobocie” (23% vs 13%, różnica: -10%), „utrata swojej tożsamości kulturowej” (20% vs 12%, różnica: -8%), „biurokracja” (23% vs 18%, różnica: -5%), „marnotrawstwo pieniędzy” (19% vs 17%, różnica: -2%).

Wykres 3. Ocena korzyści płynących dla Słowacji z członkostwa w UE w ocenie Słowaków (2004-2011)

Źródło: Oprac. własne na podstawie: European Commission, Public Opinion, Eurobarometer Interactive, <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm>.

Po drugie, w skali jedenastu lat członkostwa w UE (2005-2011) najistotniejsze zmiany *in minus* zaszły w odniesieniu do następujących wartości, zjawisk i procesów łączonych przez respondentów z Unią Europejską: „pomyślność ekonomiczna” (2005 – 39%, 2011 – 11%; różnica: -28%), „pokój” (34% vs 19%, różnica: -15%), „demokracja” (27% vs 12%, różnica: -15%), „swoboda podróżowania, studia i praca w jakimkolwiek kraju UE” (65% vs 52%, różnica: -13%), „ochrona socjalna” (14% vs 5%, różnica: -9%). Godne uwagi są zmiany *in plus* w odniesieniu do takich kategorii jak: „waluta euro” (30% vs 42%, różnica: +12%), „niedostateczna kontrola granic zewnętrznych” (15% vs 27%, różnica: +12%), „marnotrawstwo pieniędzy” (17% vs 26%, różnica: +9%). Generalizując, można stwierdzić, że w opinii Słowaków pozytywne cechy Unii Europejskiej z czasem wskazywane były przez mniejszy odsetek respondentów i odwrotnie – cechy negatywne, przez większy odsetek. Neutralna w omawianym wykazie wydaje się być kategoria „waluta euro”. Z kolei w przypadku wskazań: „pomyślność ekonomiczna” i „marnotrawstwo pieniędzy” do poważnej „korekty” poglądów doszło w latach 2010-2011. Zmiany odnoszące się do kategorii „niedostateczna kontrola granic zewnętrznych” są natomiast bezpośrednio związane z tzw. kryzysem imigracyjnym i wyraźna „korekta” nastrojów społecznych miała miejsce w 2015 r.

Tabela 2. Wartości, zjawiska i procesy kojarzone z Unią Europejską przez Słowaków (2005-2016)

	05-2005	03-2006	03-2008	05-2010	05-2011	05-2012	05-2013	03-2014	05-2015	05-2016
Swoboda podróżowania, studia i praca w jakimkolwiek kraju UE	65%	67%	70%	57%	61%	58%	56%	52%	58%	52%
Pomyślność ekonomiczna	39%	37%	37%	21%	17%	13%	11%	9%	15%	11%
Waluta Euro	30%	38%	43%	66%	57%	59%	54%	54%	50%	42%

Pokój	34%	34%	26%	15%	14%	17%	17%	19%	20%	19%
Demokracja	27%	24%	28%	20%	19%	15%	15%	11%	15%	12%
„Silniejsze słowo” w polityce światowej	22%	22%	21%	25%	29%	24%	21%	22%	23%	19%
Zwiększona przestępczość	24%	23%	25%	22%	21%	20%	20%	23%	22%	18%
Różnorodność kulturowa	20%	21%	21%	18%	21%	18%	16%	17%	20%	15%
Niedostateczna kontrola granic zewnętrznych	15%	14%	14%	9%	14%	11%	14%	15%	16%	27%
Bezrobocie	16%	16%	9%	17%	18%	18%	23%	25%	18%	9%
Utrata swojej tożsamości kulturowej	12%	13%	11%	12%	12%	12%	10%	13%	10%	14%
Marnotrawstwo pieniędzy	17%	14%	11%	17%	22%	28%	28%	31%	28%	26%
Ochrona socjalna	14%	10%	12%	10%	8%	8%	6%	6%	7%	5%
Biurokracja	18%	15%	13%	14%	18%	23%	23%	29%	26%	22%

Źródło: Oprac. własne na podstawie: European Commission, Public Opinion, Eurobarometer Interactive, <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm>.

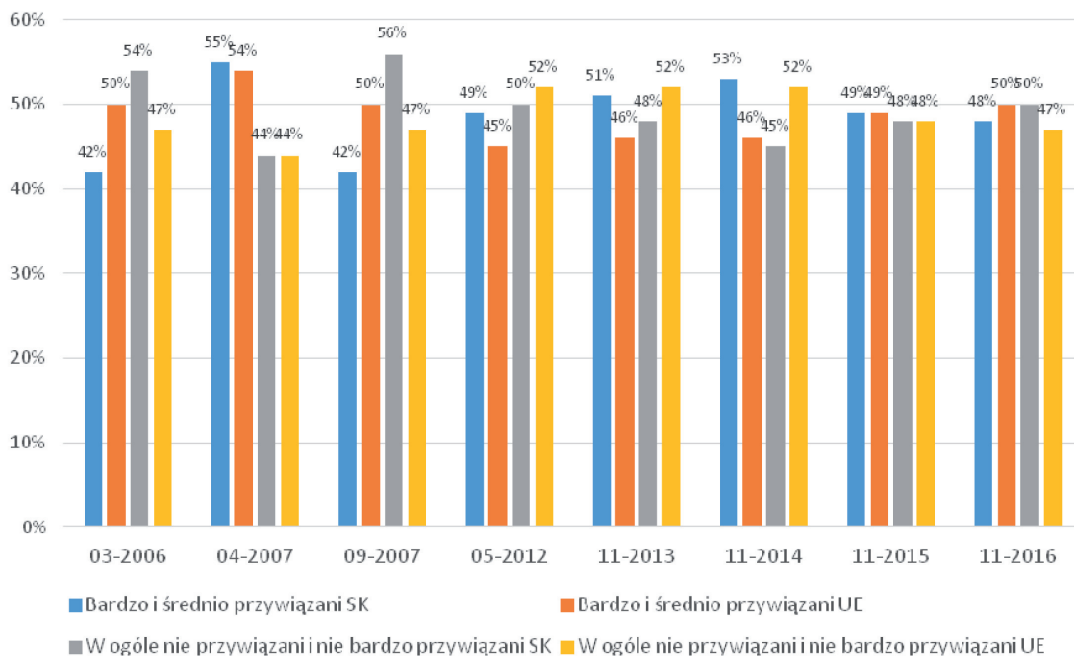
Po trzecie, w zestawieniu wyników omawianych badań na Słowacji ze średnią unijną, warto zwrócić uwagę na znaczące „rozejście się” opinii Słowaków i mieszkańców UE w odniesieniu do dwóch kategorii, a mianowicie: „pokój” i „demokracja”. O ile w 2005 r. podobny odsetek Słowaków i obywateli UE wskazywał na obydwie wartości, o tyle w latach 2010-2016 różnice te były już znaczące.

Z kolei tendencję odwrotną, tzn. do stopniowego „schodzenia się” ze sobą opinii Słowaków i ogółu mieszkańców Unii Europejskiej, widać w przypadku takich kategorii jak: „swoboda podróżowania, studia i praca w jakimkolwiek kraju UE” (z różnicy 13% do 2%), „waluta euro” (z 7% do 7%, ale w 2010 roku różnica wynosiła 26%), „pomyślność ekonomiczna” (z 18% do 2%), „marnotrawstwo pieniędzy” (z 5% do 0%).

Pytanie o stopień przywiązania do Unii Europejskiej pojawia się w badaniach prowadzonych w ramach programu *Standard Eurobarometer* od roku 2006. Należy zauważyć, że zarówno wśród Słowaków, jak i wśród mieszkańców UE ogółem, zdecydowaną większość (ok. 75%) stanowią osoby wskazujące na opcje: „nie bardzo przywiązany/przywiązana” i „średnio przywiązany/przywiązana”. Zaledwie 20-25% respondentów wybiera opcje skrajne: „bardzo przywiązany/przywiązana” i „w ogóle nie przywiązany/przywiązana”.

Jeśli można zaobserwować jakąś tendencję wśród Słowaków w odniesieniu do wspomnianych wyżej kategorii identyfikacyjnych w okresie 2006-2016, to wskazać należy na delikatny wzrost odsetka respondentów deklarujących całkowity brak przywiązania do UE (jest to jednak nadal pułap 1/10 społeczeństwa) oraz spadek odsetka osób deklarujących duże przywiązanie do UE (w tym przypadku jest to również pułap 1/10 społeczeństwa). Pozostałą część stanowią osoby „nie bardzo” lub „średnio” przywiązane do UE, które stanowią ok. 80% społeczeństwa. Dane te nie odbiegają w istotny sposób od wyników ogólnounijnych.

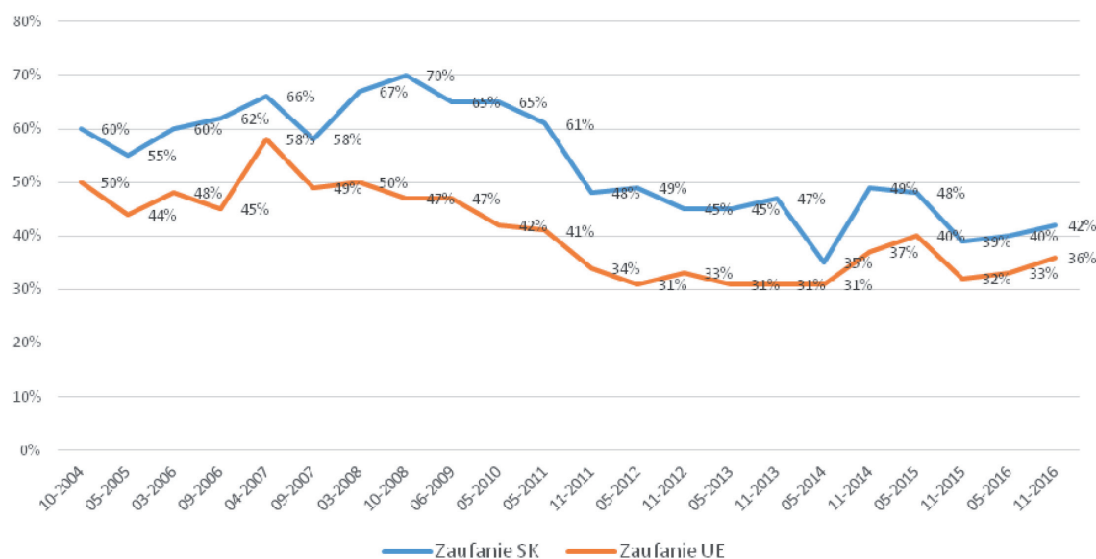
Wykres 4. Stosunek do Unii Europejskiej na Słowacji i w UE (2006-2016)

Źródło: Oprac. własne na podstawie: European Commission, Public Opinion, Eurobarometer Interactive, <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm>.

Kolejną kategorią charakteryzującą stosunek opinii publicznej wobec integracji jest poziom zaufania do UE. Trudno nie zauważyć, że zaufanie do Unii Europejskiej wśród obywateli państw unijnych systematycznie maleje począwszy od 2004 r. O ile jednak spadek zaufania do tej organizacji wśród ogółu mieszkańców Unii jest powolny i stopniowy (z drobną korektą w latach 2007 i 2014-2015), o tyle w przypadku mieszkańców Słowacji począwszy od roku 2008 ma on dość gwałtowny przebieg (z korektą na lata 2014-2015). W 2004 r. UE ufał co drugi jej mieszkaniec oraz 60% Słowaków. W 2016 r. zaufanie do UE deklarowało zaledwie 36% mieszkańców państw unijnych i 42% Słowaków, czyli aż 18 punktów procentowych mniej niż w 2004 r.

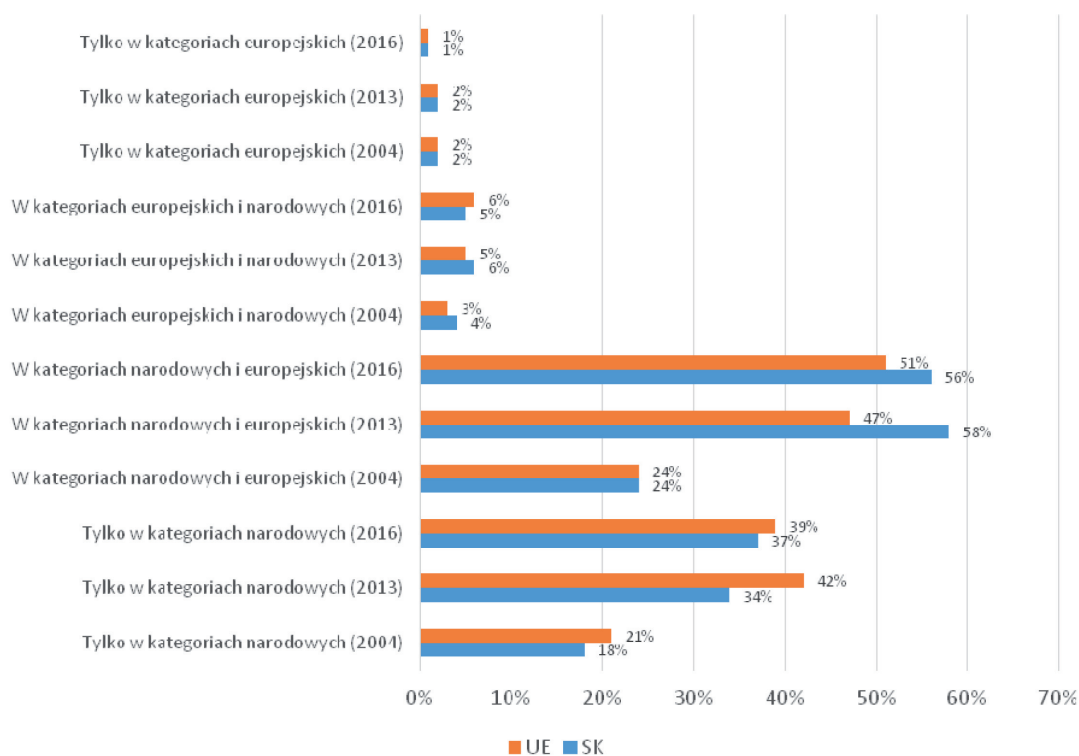
Wykres 5. Zaufanie do UE wśród Słowaków i obywateli całej UE (2004-2016)

Źródło: Oprac. własne na podstawie: European Commission, Public Opinion, Eurobarometer Interactive, <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm>.

Respondenci ankietowani w ramach programu „Standard Eurobarometer” w latach: 2004, 2013 i 2016 proszeni byli również o określenie swojej tożsamości poprzez wskazanie na: (a) wyłącznie tożsamość europejską, (b) wyłącznie tożsamość narodową, (c) jedną i drugą jednocześnie, w kolejności/pierwszeństwie. W pierwszym przypadku wyniki słowackich respondentów w niczym nie różnią się od średniej unijnej, ale też są „symboliczne” – na poziomie 1-2%. W drugim przypadku należy wskazać na ogólnounijną tendencję do określania swojej tożsamości wyłącznie w kategoriach narodowych, ale choć Słowacy za nią podążają, to i tak są poniżej średniej unijnej, co w przypadku narodu, który uzyskał prawo do samostanowienia dopiero pod koniec XX w., jest zastanawiające, a nawet zaskakujące. W tymże kontekście warto bliżej przyjrzeć się deklaracjom z trzeciej kategorii. Ale i w tym przypadku deklaracje Słowaków, jakkolwiek wykazujące spory wzrost na rzecz wyłącznej tożsamości narodowej (z 18% w 2004 r. do 37% w 2016 r.), są poniżej średniej unijnej. Podsumowując można stwierdzić, że identyfikacja Słowaków na osi tożsamość narodowa – tożsamość europejska, sytuuje się pomiędzy obydwooma biegunami (z wyraźnym wychyleniem w kierunku identyfikacji narodowej) i ma charakter „wyczekujący”. Z perspektywy innych badań społecznych widać bowiem bardzo wyraźnie, że Słowakom zależy bardziej na tym, by dogodnie wkomponować się w istniejący układ sił i narracji tożsamościowych, aniżeli brać udział w ich kreowaniu.

Wykres 6. Identyfikacja obywateli Słowacji i UE (tożsamość narodowa vs europejska) w latach 2004-2016

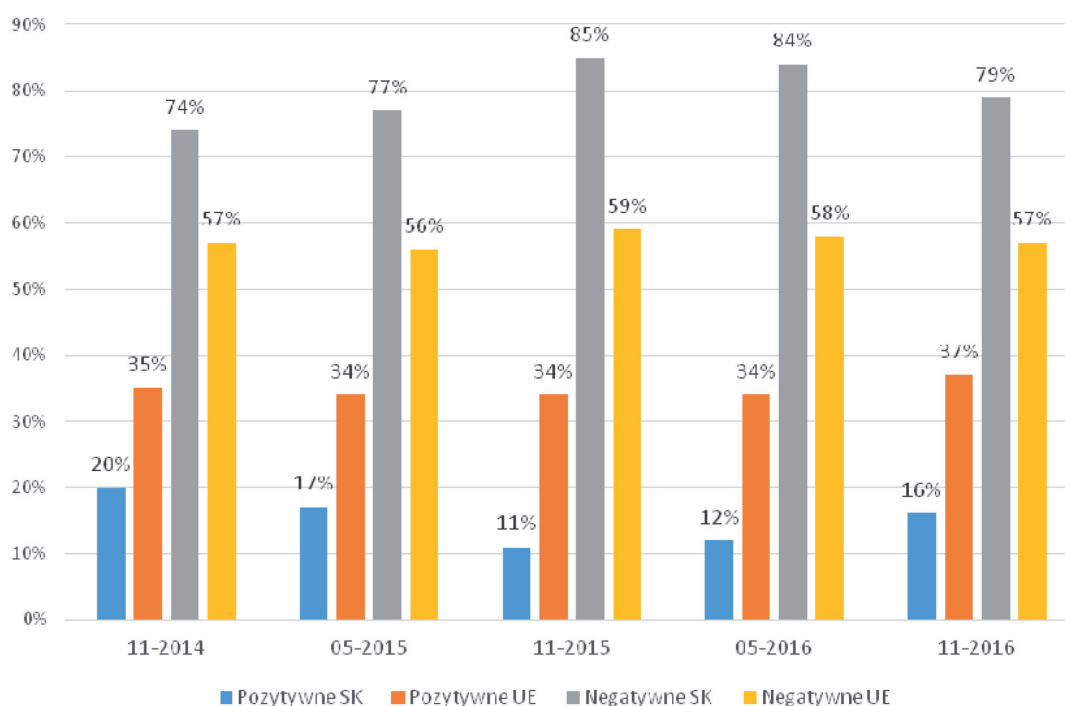
Źródło: Oprac. własne na podstawie: European Commission, Public Opinion, Eurobarometer Interactive, <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm>.

Jednym z najistotniejszych wyzwań ostatnich kilku lat, przed którymi staje Unia Europejska i poszczególne państwa członkowskie, jest zmasowany napływ do Europy imigrantów i uchodźców z Afryki i Bliskiego Wschodu. Elity polityczne i poszczególne społeczeństwa podzielone są w swych opiniach odnośnie do tego czy i w jaki sposób należy okazywać pomoc osobom przybywającym do Europy. Także i na Słowacji od pewnego czasu toczy się dyskusja na ten temat, zwłaszcza, że niedaleko od słowackich granic (na granicy węgiersko-

serbskiej, na dworcach kolejowych w Budapeszcie) rozgrywały się igrzyska dantejskie sceny z udziałem imigrantów i uchodźców pragnących za wszelką cenę przedostać się na terytorium Węgier i dalej na Zachód. W ramach programu *Standard Eurobarometer* od 2014 r. prowadzony jest sondaż, w którym respondenci określają swój stosunek zarówno do samych migracji spoza UE, jak i do kwestii ustanowienia wspólnej (unijnej) polityki imigracyjnej.

Wyniki badań opinii publicznej nie pozostawiają wątpliwości, że po pierwsze większość mieszkańców Unii Europejskiej negatywnie odnosi się do imigracji spoza UE, po drugie, że postawy i poglądy Słowaków zasadniczo odbiegają od średniej unijnej. Negatywnie omawiane migracje ocenia ponad 2/3 Słowaków i nieco ponad połowa ogółu mieszkańców UE. Pozytywnie oceniło je pod koniec 2016 r. 16% Słowaków i aż 37% ogółu obywateli państw UE (aż 21 punktów procentowych różnicy!). Po trzecie należy zauważyć, że o ile w przypadku obywateli UE trudno mówić o jakichś istotniejszych zmianach opinii w okresie 2014-2016, o tyle zmiany w odniesieniu do słowackiej opinii są wyraźne, co widać na poniższych wykresach.

Wykres 7. Odczucia związane z imigracją spoza UE do państw unijnych (2014-2016)

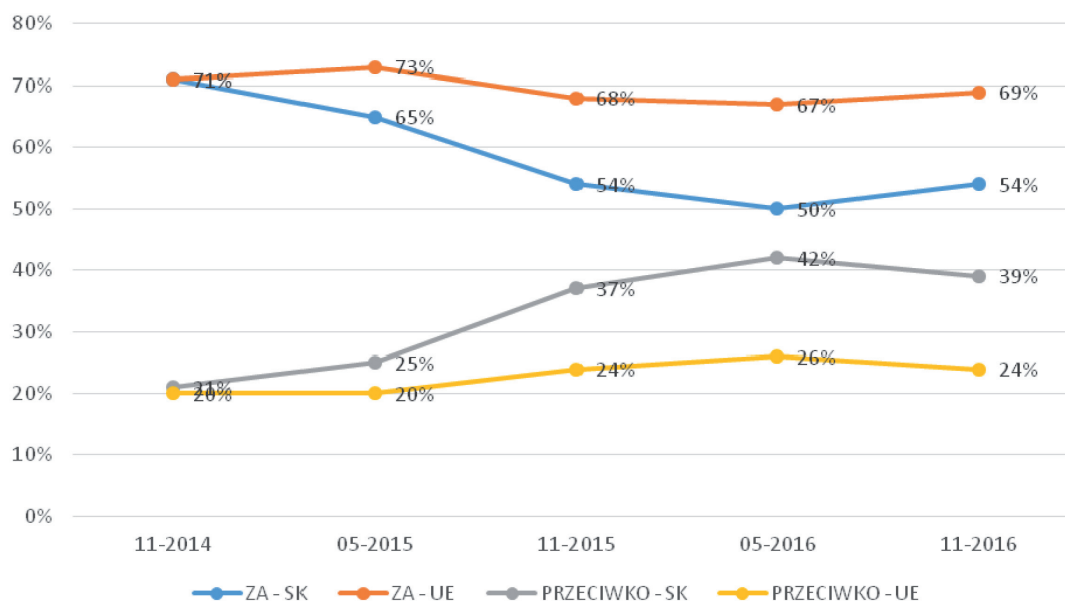

Źródło: Oprac. własne na podstawie: European Commission, Public Opinion, Eurobarometer Interactive, <http://ec.europa.eu/COMFrontOffice/publicopinion/index.cfm>.

Ciekawie prezentuje się stosunek Słowaków do idei wspólnej polityki imigracyjnej. O ile w skali całej Unii Europejskiej odsetek osób deklarujących poparcie oraz przeciwnych tej koncepcji oscyluje wokół 70% „za” i 20-25% „przeciw” (w latach 2014-2016), o tyle mieszkańcy Słowacji wykazywali dużą chwiejność poglądów w odniesieniu do idei wspólnej polityki imigracyjnej. „Za” wspólną polityką UE w kwestii migracji w 2014 r. opowiadało się 71% Słowaków, ale już w połowie 2015 r. – zaledwie 50%. Przeciw w 2014 r. – 21% mieszkańców Słowacji, zaś w połowie 2016 r. – aż 42%. Przedstawione poniżej wykresy ukazują również znaczącą rozbieżność w kwestii omawianych poglądów Słowaków i ogółu mieszkańców UE. W obydwu przypadkach (za i przeciw) jesienią 2016 r. odnotowano różnicę aż 15 punktów procentowych. Wyniki badań opinii publicznej w odnie-

sieniu do ew. wspólnej polityki imigracyjnej należy jednak traktować z pewną rezerwą, albowiem z badań „Eurobarometru” wynika, że w połowie 2016 r. 50% Słowaków poparło ideę takowej polityki, podczas gdy z badań przeprowadzonych w podobnym czasie na zlecenie Fundacji Friedricha Eberta wynikało, że aż 69% Słowaków opowiada się za pozostawieniem tych spraw w wyłącznej kompetencji rządów państw członkowskich¹⁹.

Wykres 8. Stanowisko Słowaków wobec polityki imigracyjnej UE (2014-2016)

Źródło: Oprac. własne na podstawie: European Commission, Public Opinion, Eurobarometer Interactive, <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm>.

Słowacka agencja sondażowa Focus w pierwszej połowie 2016 r. (czerwiec) przeprowadziła badanie, w którym mieszkańcy Słowacji zostali zapytani o to, czy gdyby mieli wziąć udział w podobnym do brytyjskiego referendum, zagłosowaliby za czy przeciw. Aż 62,1% respondentów odpowiedziało, że głosowałoby za pozostaniem w Unii, 22,6% opowiedziało się za wystąpieniem z UE, a 15,3% było niezdecydowanych. Osoby, które zadeklarowały poparcie dla pozostania Słowacji w UE, proszone były następnie o uzasadnienie swojego stanowiska i wskazanie powodów, dla których jest to – ich zdaniem – korzystne dla kraju. Najwięcej, bo 43,5% respondentów odpowiedziało, że Unia jest dobrym projektem, bez którego niemożliwa byłaby pokojowa i pomyślna przyszłość Europy. Niewiele mniej, bo 37,5% Słowaków zgodziło się ze stwierdzeniem, że jakkolwiek Unia źle funkcjonuje, to wystąpienie z niej byłoby dla Słowacji zbyt uciążliwe. Co piąty respondent (18,3%) opowiadający się za pozostaniem w UE twierdził, że co prawda choć Unia nie ma perspektywy, to dziś wystąpienie z niej byłoby dla Słowacji zbyt ryzykowne²⁰.

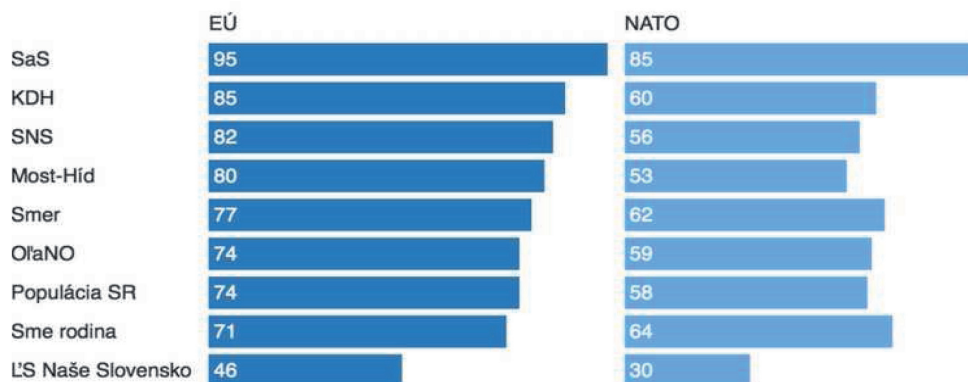
Dokładnie rok później, w czerwcu 2017 r. *Inštitút pre verejnú otázkú* (Instytut Spraw Publicznych) przeprowadził badanie, którego celem było sprawdzenie, jaki procent słowackiej populacji popiera członkostwo swojego kraju w Unii Europejskiej i NATO. Z członkostwem w UE zgodziło się wówczas 73,9% Słowaków, a 22,6% była jemu przeciwna (w przypadku NATO było to odpowiednio: 58,2% i 36,3%). Zwolennikami członkostwa

19 A. Jacková, Prieskum: Slováci si myslia, že utečeneckú krízu zvládneme sami, <https://euractiv.sk/clanky/buducnost-eu/prieskum-slovaci-si-myslia-ze-utecenecku-krizu-zvladneme-sami/> (dostęp: 10.07.2017).

20 PRIESKUM: Takto by hlasovali Slováci v referende o zotrvaní v EÚ, <http://www.teraz.sk/slovensko/prieskum-hlasovanie-slovaci-eu/203218-clanok.html> (dostęp: 10.07.2017).

w UE i NATO okazali się być przede wszystkim przedstawiciele młodego pokolenia. Za członkostwem w UE i NATO opowiedziało się większość wyborców wszystkich głównych partii politycznych z wyjątkiem skrajnie prawicowej partii Kotleba – *Ludová strana Naše Slovensko* (zob. wykres 9)²¹.

Wykres 9. Wyborcy partii słowackich a poparcie dla członkostwa w UE i NATO (% odpowiedzi pozytywne)

Źródło: Prieskum: *Väčšina Slovákov podporuje členstvo krajiny v EÚ a NATO, dokonca aj voliči Kotlebu*, <http://hnonline.sk/slovensko/988620-prieskum-vacsina-slovakov-podporuje-clenstvo-krajiny-v-eu-a-nato-dokonca-aj-volici-kotlebu> (dostęp: 10.07.2017).

REFERENDUM

Przedmiotem referendum zgodnie z Konstytucją Republiki Słowackiej²² musi być przystąpienie do „związku państwowego z innymi państwami” lub wystąpienie z tegoż związku (art. 93 pkt 1). W takim referendum obywatele słowaccy głosują w sprawie ustawy konstytucyjnej przyjętej przez parlament co najmniej 90 (na 150) głosami poselskimi w Radzie Narodowej Republiki. Referendum ogłasza Prezydent, jeśli w formie petycji wniesie o to co najmniej 350 tys. obywateli (dotyczy referendum w innych kwestiach niż przystąpienie do „związku państwowego”) lub jeśli takie postanowienie w formie uchwały wyda Rada Narodowa w terminie do 30 dni od przyjęcia petycji obywatelskiej lub uchwały parlamentu (art. 95 pkt 1). Referendum powinno odbyć się w terminie do 90 dni od jego ogłoszenia (art. 96 pkt 2). Prezydent może przed ogłoszeniem referendum skierować do Sądu Konstytucyjnego wnioski o sprawdzenie, czy przedmiot referendum jest w zgodzie z Konstytucją i obowiązującymi ustawami (art. 95 pkt 2). Wyniki referendum są ważne jeśli uczestniczyła w nim ponad połowa uprawnionych do głosowania obywateli Słowacji i jeśli decyzja została przyjęta przez ponad połowę uczestników referendum (art. 98 pkt 1). Wynik referendum może zostać zmieniony przez Radę Narodową po upływie trzech lat jego obowiązywania i to tylko w drodze ustawy konstytucyjnej (art. 99 pkt 1). Referendum w tej samej sprawie może ponownie dojść do skutku dopiero po upływie trzech lat (art. 99 pkt 2)²³.

Na Słowacji dotychczas odbyło się jedno tzw. referendum europejskie i dotyczyło ono przystąpienia Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej. Tym niemniej w związku z ratyfikacją Traktatu Konstytucyjnego (tzw.

21 *Prieskum: Väčšina Slovákov podporuje členstvo krajiny v EÚ a NATO, dokonca aj voliči Kotlebu*, <http://hnonline.sk/slovensko/988620-prieskum-vacsina-slovakov-podporuje-clenstvo-krajiny-v-eu-a-nato-dokonca-aj-volici-kotlebu> (dostęp: 10.07.2017).

22 *Ústava Slovenskej Republiky...*

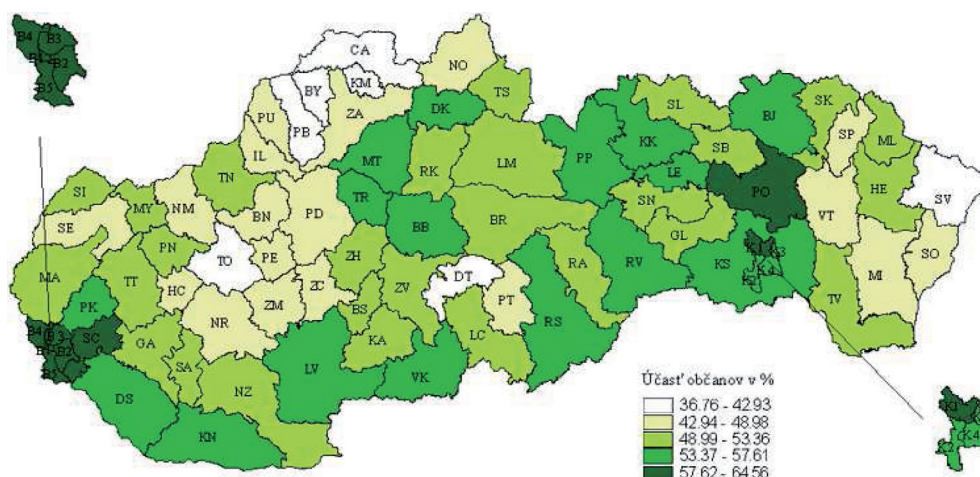
23 Szerzej na temat rozwoju instytucji referendum na Słowacji: E. Láštík, *V rukách politických strán. Referendum na Slovensku 1993-2010*, Univerzita Komenského, Bratislava 2011, s. 15-29.

Traktatu lizbońskiego) miała miejsce ożywiona debata publiczna nad celowością przeprowadzenia w tej sprawie ogólnokrajowego referendum.

Referendum w sprawie przystąpienia do UE odbyło się 16 i 17 maja 2003 r. na podstawie uchwały podjętej w styczniu 2003 r., która została podjęta jednomyślnie przez 147 posłów Rady Narodowej Republiki Słowacji. Słowacy odpowiedzieli wówczas na pytanie: „Czy zgadza się Pan/Pani, aby Republika Słowacka stała się państwem członkowskim Unii Europejskiej?”. Na Słowacji uprawnionych do głosowania było 4 174 097 osób. W referendum udział wzięło 2 176 990 osób (52,15%). 2 012 870 opowiedziało się za wstąpieniem Słowacji do UE (92,46%), natomiast 135 000 (6,20%) było temu przeciwnych. Głosy nieważne stanowiły 1,33%²⁴. Należy zauważyć, że odsetek głosów oddanych „za” członkostwem w UE na Słowacji był najwyższy spośród referendum akcesyjnych we wszystkich państwach ubiegających się o członkostwo w Unii (jeszcze tylko na Litwie „za” członkostwem w UE opowiedziało się powyżej 90%, najmniej z kolei na Malcie – 53,6%), przy czym niższą frekwencję odnotowano tylko na Węgrzech (45,6%).

Najwyższą frekwencję odnotowano w południowej i środkowo-wschodniej części kraju (w znacznej mierze są to tereny zamieszkane przez mniejszość węgierską), najniższą natomiast w północno-zachodniej części kraju, gdzie dużym poparciem cieszą się takie partie jak HZDS i SNS, generalnie sceptyczne wobec integracji europejskiej. W dwóch województwach frekwencja nie przekroczyła progu 50% (Kraje: Trenčiansky – 48% i Žilinský – 47,65%). Bardzo niską frekwencję (poniżej 40%) odnotowano zwłaszcza w okręgach położonych w północno-zachodniej części kraju (Bytča – 38,21%, Čadca – 36,76%, Kysucké Nové Mesto – 38,63%). Również we wschodniej części Słowacji można wskazać na kilka okręgów, w których frekwencja była zdecydowanie niższa względem wyniku ogólnokrajowego (40-50%). Największy odsetek „euroentuzjastów” (powyżej 94%) wyniki referendum pozwalają zidentyfikować w dużych miastach (Bratysława, Koszyce) oraz w południowo-zachodniej części kraju, zamieszkałej w dużej mierze przez Węgrów. Z kolei stosunkowo liczny odsetek „euro-sceptyków” (powyżej 9,5%) odnotować należy w okręgach: Bánovce nad Bebravou (K. Trenčiansky), Turčianske Teplice (K. Žilinský), Krupina, Poltár, Žarnovica (K. Banskobystrický), Medzilaborce – rekordowo niskie poparcie (13,42%), Stropkov, Svidník (K. Prešovský), Gelnica, Sobrance (K. Košický)²⁵ (wykres 10).

Wykres 10. Frekwencja w referendum dotyczącym członkostwa Słowacji w Unii Europejskiej (2003)

Źródło: Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://volby.statistics.sk>.

24 Štatistický úrad SR, www.statistics.sk (dostęp: 18.02.2015).

25 Ibidem.

Istotne też wydaje się być to, że rzeczony referendum nie odbyło się na podstawie art. 93 pkt. 1 Konstytucji Republiki Słowackiej, gdyż przedstawiciele głównych sił politycznych uznali, iż przystąpienie Słowacji do Unii Europejskiej nie jest w sensie formalnym przystąpieniem do „związku państwowego z innymi państwami”. Podstawą przeprowadzenia referendum był pkt 2 art. 93, mówiący o rozstrzygnięciu „innych ważnych kwestii interesu publicznego”. Należy także zauważyć, że w zasadzie żadna licząca się słowacka partia polityczna w okresie przedreferendalnym nie prowadziła kampanii przeciwko przystąpieniu Słowacji do UE. A zatem referendum akcesyjne w zasadzie nie było obligatoryjne i decyzję o przystąpieniu do UE mógł podjąć parlament. Decyzja o rozpisaniu referendum była dość ryzykowna, zważywszy, że wszystkie cztery referenda rozpisane przed 2003 r. okazały się być nieważne z uwagi na niewystarczającą frekwencję (1994 – 19,96%, 1997 – 9,53%, 1998 – 44,25%, 2000 – 20,03%), a w kwietniowym referendum akcesyjnym na Węgrzech wzięło udział zaledwie niecałe 46% uprawnionych do głosowania²⁶. Ponadto referendum miało miejsce zaledwie osiem miesięcy po wyborach parlamentarnych, co raczej nie stanowiło czynnika mobilizującego do udziału w kolejnym głosowaniu. Jakkolwiek prawo wyborcze na Słowacji nakazuje ciszę wyborczą na 48 godzin przed głosowaniem, politycy słowaccy zgodnie uznali, że nawoływanie do udziału w referendum nawet w trakcie jego trwania, nie stanowi złamania ciszy wyborczej. Walka o przekroczenie pułapu 50% trwała do samego końca. Uczestniczyli w niej nie tylko politycy, ale także media masowe i organizacje pozarządowe. Dla rządu słowackiego ewentualna klęska w postaci zbyt niskiej frekwencji oznaczała dyskusję na temat dymisji rządu lub nawet rozpisania nowych wyborów. Na kampanię przedreferendalną przeznaczono 51 mln koron słowackich, z czego prawie 23 mln na „reklamy” w mediach, a ponad 11 mln koron na 73 tzw. małe projekty realizowane przez organizacje pozarządowe²⁷.

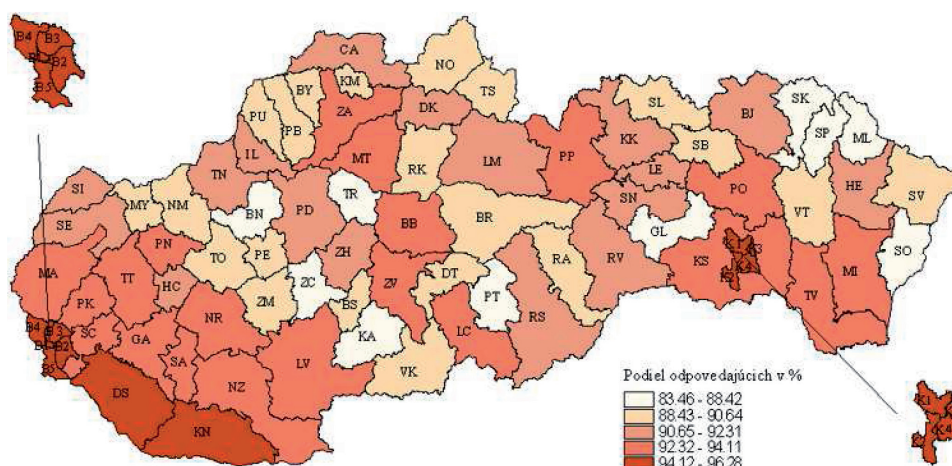
Decydujące o ważności referendum były ostatnie godziny dwudniowego (piątek-sobota) głosowania. Paradoksalnie o ważności referendum zdecydowali przeciwnicy przystąpienia Słowacji do UE. Gdyby wybrali oni łatwiejszy sposób okazania braku poparcia i pozostali w domu, wyniki referendum okazałyby się nieważne. W pewnym sensie charakter nieformalnego referendum w sprawie integracji europejskiej Słowacji miały wybory parlamentarne w latach 1998 i 2002, gdy kwestia integracji okazała się kluczowa w debacie politycznej i gdy scena polityczna podzielona została na partie sprzyjające szybkiej integracji z UE i te, które miały wobec niej sceptyczny stosunek²⁸.

26 D. Malová, E. Láštíc, M. Rybář, *Slovensko ako nový členský štát. Európskej únie: Výzva z periferie?*, Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 2005, s. 98-99.

27 Tamże, s. 99-100; E. Láštíc, *op. cit.*, s. 101-102.

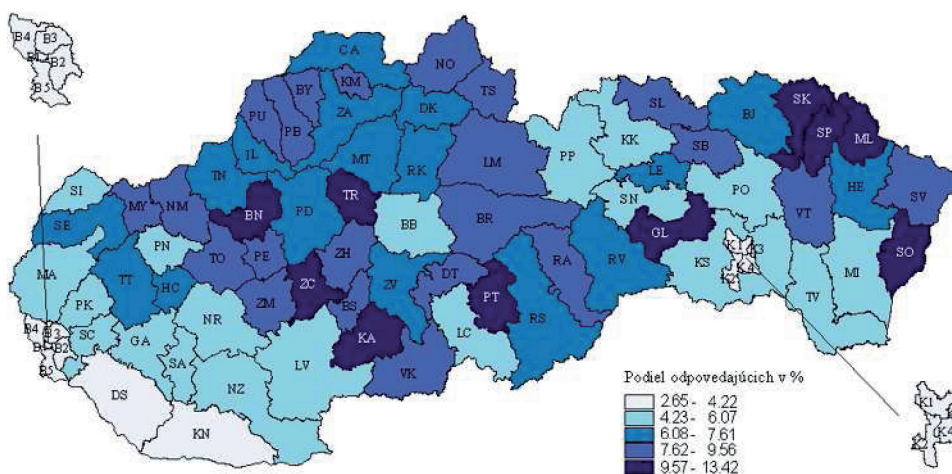
28 D. Malová, E. Láštíc, M. Rybář, *op. cit.*, s. 100; K. Henderson, *Referendum Briefing No 7. The Slovak EU Accession Referendum 16-17 May 2003*, www.sussex.ac.uk/sei/documents/epern-ref-no-7.pdf (dostęp: 12.07.2017).

Wykres 11. Odsetek głosów za przystąpieniem Słowacji do Unii Europejskiej w referendum akcesyjnym (2003)

Źródło: Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://volby.statistics.sk>.

Wykres 12. Odsetek głosów przeciwko przystąpieniu Słowacji do Unii Europejskiej w referendum akcesyjnym (2003)

Źródło: Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://volby.statistics.sk>.

Umowę o przystąpieniu Słowacji do Unii Europejskiej przyjął parlament słowacki 1 lipca 2003 r. większością 129 głosów (w głosowaniu wzięło udział 140 posłów). Przeciwko głosowali tylko posłowie Komunistycznej Partii Słowacji (KSS)²⁹. Uzyskano zatem 39 głosów więcej niż minimum potrzebne do przyjęcia umowy międzynarodowej.

W debacie poprzedzającej zarówno samo referendum, jak i przystąpienie Słowacji do Unii Europejskiej pojawiało się wiele wątpliwości, zastrzeżeń, ale także nadziei wyrażanych w sposób bardzo podobny do debaty europejskiej w Polsce. Przedmiotem obaw i wątpliwości na pierwszym planie była suwerenność państwowa (możliwość jej utraty), a także tożsamość kulturowa i lęk przed jej degradacją. Główne nadzieje związane były z kolei z szansą na szybszy rozwój ekonomiczny i poprawę stopy życiowej. „Eurooptymiści” przedstawiali wówczas następujące argumenty na rzecz wstąpienia Słowacji do Unii: Słowacja jest częścią Europy w sensie kulturowym i cywilizacyjnym, powszechnie uznawała demokrację jako zasadę prawną, opowiada się za prawami człowie-

29 Szczegóły głosowania na stronie Rady Narodowej Republiki Słowackiej – www.nrsr.sk (dostęp: 20.09.2017).

ka oraz popiera wolny rynek; gospodarka słowacka jest zorientowana na rynki unijne; pełne otwarcie unijnego rynku na producentów słowackich przyniesie korzyści ekonomiczne dla kraju; fundusze unijne będą stanowiły znaczące wsparcie finansowe dla Słowacji; poprawi się wiarygodność państwa u inwestorów z zewnątrz; ważne decyzje organów unijnych wobec Słowacji będą bezpośrednio realizowane; demokratyczne instytucje ulegną umocnieniu i staną się powszechne, a sytuacja polityczna będzie stabilna. Z kolei „eurosceptycy” często prezentowali bardziej niejasne niż negatywne stanowisko wobec integracji: Słowacja dość niedawno zdobyła pełną niepodległość, a włączenie jej do Unii pozbawi ją istotnej części suwerenności; w procesie integracji faworyzowane są przede wszystkim duże państwa, natomiast Słowacja znajdzie się na podrzędnej pozycji; proces integracji jest kierowany przez pragmatyczną „eurobiurokrację”, która ignoruje kulturową i duchową specyfikę małych krajów, takich jak Słowacja; pod względem swoich wewnętrznych mechanizmów Unia Europejska jest niestabilną organizacją i z tego powodu członkostwo w niej jest dla Słowacji ogromnym ryzykiem; nadmierne związanie z kosmopolityczną zachodnią Europą będzie niebezpieczne dla tradycyjnie chrześcijańskiej orientacji Słowacji; Unia nie patrząc na poziom rozwoju społecznego, będzie chciała wprowadzić swoje ekonomiczne rozwiązania, które stanowiąc będą ciężką terapię szokową dla Słowacji; Unia nie jest w pełni przygotowana do nowych społecznych wyzwań (organizacje terrorystyczne, wzrost narkomanii), a ewentualne członkostwo Słowacji ułatwi napływ tych zagrożeń do kraju. Należy odnotować, że w społeczeństwie słowackim poparcie dla członkostwa Słowacji w UE było relatywnie bardzo wysokie³⁰.

Przeprowadzenie referendum było również rozważane na Słowacji w odniesieniu do tzw. Traktatu Konstytucyjnego³¹. Dyskusji nt. ratyfikacji Traktatu Lizbońskiego na Słowacji towarzyszyło kilka ważnych okoliczności i uwarunkowań, które bezpośrednio lub pośrednio wpływały na przebieg procedury ratyfikacyjnej. Wspomnieć należy przede wszystkim o (a) doświadczeniach związanych z ratyfikacją Traktatu konstytucyjnego w 2005 r., (b) doświadczeniach wynikających z czteroletniego członkostwa w Unii Europejskiej oraz (c) o zmianach w postawie części elit politycznych (reorientacja w kierunku aktywnego wspierania procesu pogłębiania integracji). Z drugiej strony kluczową, jak się okazało, determinantą debaty nad ratyfikacją Traktatu Lizbońskiego było (d) powiązanie jej z postulatem odrzucenia kontrowersyjnego projektu ustawy o prawie prasowym, a także – choć pozostaje to jedynie w sferze spekulacji i mniej lub bardziej prawdopodobnych scenariuszy – z przygotowywaną przez rząd nowelizacją ustawy o szkolnictwie.

27 października 2004 r. rząd Słowacji przyjął tekst traktatu konstytucyjnego (od głosu wstrzymali się członkowie z KDH, zaś przedstawiciele SDKÚ, SMK i ANO głosowali „za” jego przyjęciem), pod którym podpis w Rzymie dwa dni później złożyli premier Mikulaš Dzurinda i minister spraw zagranicznych Eduard Kukan. Zgodnie ze stanowiskiem ministerstwa spraw zagranicznych, tekst traktatu konstytucyjnego stanowi zwykłą umowę międzynarodową, dla przyjęcia której wymagana jest zgoda minimum 3/5 posłów (90/150) zasiadających w Radzie Narodowej, a następnie ratyfikacja przez Prezydenta. Ponadto stwierdza się, że traktat konstytucyjny nie zmienia głównych zasad funkcjonowania Unii Europejskiej w porównaniu ze stanem sprzed

30 R. Zenderowski, *Słowacja*, w: *Ratyfikacja traktatów wspólnotowych w państwach członkowskich Unii Europejskiej*, red. K. A. Wojtaszczyk, M. Poboży, A. Wierchowska, Warszawa-Ciechanów 2006, s. 303-329.

31 Dla opracowania tego punktu posłużyły opublikowane wcześniej, zmodyfikowane i uzupełnione, następujące teksty autorskie: R. Zenderowski, *Słowacja...*, s. 303-329; R. Zenderowski, *Ratyfikacja traktatu Lizbońskiego na Słowacji*, „Gdańskie Studia Międzynarodowe” 2009, nr 1-2, s. 47-73; R. Zenderowski, *Ratyfikacja Traktatu Lizbońskiego na Słowacji*, w: *Traktat Lizboński. Co po Irlandii?*, red. M. Brzezińska, R. Zenderowski, Instytut Politologii UKSW, Warszawa 2009, s. 95-128.

referendum akcesyjnego. Minister E. Kukan wyraził przy tym przekonanie, że jeśli istnieją uzasadnione obawy, że ta procedura ratyfikacyjna narusza obowiązujące na Słowacji normy prawne, można odwołać się do Sądu Konstytucyjnego.

Rząd nie był jednomyślny w sprawie przyjęcia traktatu w sposób zaproponowany przez MSZ. Ponadto w ramach rządu otwarcie kontestowano celowość przyjęcia traktatu konstytucyjnego. W opozycji do stanowiska MSZ był szef resortu sprawiedliwości – Daniel Lipšic (KDH). Wychodził on z założenia, że traktat tworzy z UE związek państw, a zatem konieczne jest rozpisanie referendum ogólnokrajowego³². Podobnego zdania był minister spraw wewnętrznych Vladimír Palko (KDH). W trudnej sytuacji znalazł się przedstawiciel Słowacji w Komisji Europejskiej Ján Figel' (wcześniej pełnił on funkcję głównego negocjatora z UE), także członek KDH. Uznał on traktat konstytucyjny za „moment przełomowy” dla dalszego rozwoju UE, wyrażając jednocześnie przekonanie, że ratyfikacja Konstytucji w 25 państwach nie będzie łatwym zadaniem. Stwierdził ponadto, w czym zasadniczo różnił się od oficjalnego stanowiska swojej partii, że Konstytucja uczyni Unię bardziej transparentną dla obywateli, którzy będą mieli większy wpływ na podejmowane w niej decyzje³³. Początkowo popierał on, choć bardzo niezdeterminowanie, ideę referendum w tej sprawie.

Prezydent RS Ivan Gašparovič stał na stanowisku, że ratyfikacja traktatu konstytucyjnego powinna dokonać się na drodze głosowania w parlamencie, bez odwoływania się do referendum. W przekonaniu prezydenta Słowacy już *de facto* w referendum akcesyjnym w 2003 r. rozstrzygnęli, jakiego życzą sobie rozwiązania, dlatego nie ma potrzeby powtarzania tej procedury. Podobnie – jeśli wziąć pod uwagę badania opinii publicznej – myśli większość Słowaków, dla których przyjęcie traktatu jest logicznym następstwem „tak” wypowiedzianego dla Unii Europejskiej w referendum z 2003 r. Jego zdaniem konieczne jest jednakowoż przeprowadzenie w tej sprawie odpowiedniej kampanii informacyjnej³⁴. Uważa przy tym, że traktat nie jest doskonały i wymaga wielu zmian i już teraz należy myśleć o jego nowelizacji w najbliższej przyszłości³⁵.

Rada Narodowa RS przyjęła argumentację rządu oraz prezydenta. Zdecydowała się nie występować do prezydenta o rozpisanie referendum i w maju 2005 r. głosować nad projektem traktatu konstytucyjnego. Przewodniczący parlamentu Pavol Hrušovský (KDH) stwierdził jednak, że ratyfikacja tego traktatu będzie wymagać zmiany Konstytucji Republiki Słowackiej z uwagi na fakt, iż zmienia ona kompetencje nie tylko Rady Narodowej RS, ale także rządu i prezydenta, oraz może prowadzić do wielu sporów kompetencyjnych³⁶. Do takiego stanowiska przychylił się w późniejszym czasie także słowacki MSZ.

Rada Narodowa Republiki Słowackiej 10 maja 2005 r. większością 116 głosów (wymagany próg – 90 głosów, czyli 3/5 z ogólnej liczby 150 posłów) wyraziła zgodę na ratyfikację Traktatu konstytucyjnego (przeciw głosowało 27 posłów, 4 wstrzymało się od głosu, 3 posłów nie uczestniczyło w posiedzeniu parlamentu³⁷). Za przyjęciem Traktatu głosowali posłowie: SDKÚ, ANO, Smer, SMK, ES-HZDS, przeciw byli posłowie KSS

32 Lipšic: *Euroústavou vznikne z EÚ štátny zväzok, na jej prijatie treba referendum*, Tlačová agentúra Slovenskej republiky (Agencja Prasowa Republiki Słowackiej, dalej: TASR) 27.10.2004.

33 J. Figel', *Čo je inak po vstupe do EÚ*, „Pravda” 26.04.2005 (za: <http://www.euroinfo.gov.sk>, 13.04.2015).

34 Gašparovič: *Euroústava patrí do NR SR*, TASR 31.03.2005.

35 Zob. Prezident Slovenskej republiky, www.prezident.sk (dostęp: 23.10.2017).

36 Hrušovský: *Prijatie euroústavy si vyžaduje novelu Ústavy SR*, TASR 12.04.2005.

37 Druhý deň rokovania 42. schôdze Národnej rady Slovenskej republiky 11. mája 2005 (stenogram z posiedzenia NRSR).

i KDH. Zdecydowanie negatywne stanowisko wobec Traktatu zajęła także SNS, która w poprzedniej kadencji parlamentu (2002-2006) nie była reprezentowana. Uchwała ta została wkrótce zaskarżona do Trybunału Konstytucyjnego przez grupę obywateli, którzy podjęli inicjatywę szefa Instytutu Konserwatywnego M.S. Štefánika (*Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika*) Ondreja Dostála, zdeklarowanego przeciwnika Traktatu konstytucyjnego (zob. portal www.euroustava.sk). Trybunał Konstytucyjny podjął się rozpatrzenia tej sprawy kilka tygodni później. Tymczasem zaapelował do Prezydenta RS o wstrzymanie się od ratyfikacji do czasu wydanie prawomocnego orzeczenia. Trybunał swój werdykt ogłosił dopiero 27 lutego 2008 r. Uznał w nim, że przeprowadzenie referendum ogólnonarodowego w sprawie ratyfikacji nie było konieczne³⁸. Werdykt ten nie miał już co prawda wpływu na powodzenie procesu ratyfikacji (zważywszy na wspomniane wcześniej wyniki referendum we Francji i Holandii), niemniej jednak stanowił ważny sygnał dla zwolenników procedury ratyfikacji Traktatu Lizbońskiego w drodze głosowania parlamentarnego. Znacząco osłabiał pretensje tych, którzy chcieliby ponownie zaskarżyć procedurę ratyfikacyjną do Trybunału.

Większość partii politycznych obecnych w parlamencie słowackim była za przyjęciem traktatu konstytucyjnego na drodze głosowania w parlamencie, bez rozpisywania w tej sprawie ogólnonarodowego referendum. Wyjątek stanowi KDH, który najsilniej występował przeciwko konstytucji w obecnym kształcie i jej ratyfikacji przez Słowację. Swoje zastrzeżenia zgłaszały ponadto KSS oraz SNS. Wszystkie te partie głoszą konieczność rozpisania referendum, choć w dyskursie politycznym na Słowacji – co ciekawe – żądanie to przypisuje się wyłącznie KDH, zapominając jakby o stanowisku komunistów i nacjonalistów słowackich – KSS i SNS. Poparcie dla referendum na Słowacji zasadniczo wiąże się ze stanowiskiem przeciwnym jego ratyfikacji (jakkolwiek badania opinii publicznej wskazują na pozytywny odbiór traktatu w społeczeństwie słowackim).

PARTIE POLITYCZNE

Partie polityczne są naturalnym ośrodkiem kreowania postaw wobec Europy i procesów integracyjnych. Liderzy poszczególnych stronnictw biorą odpowiedzialność za kształt konkretnych działań w obszarze polityki europejskiej, wyznaczają granice procesów europeizacji, w pewnym sensie narzucają społeczeństwu sposoby rozumienia zachodzących wydarzeń.

W słowackim przypadku partie polityczne pełnią podobną rolę do tych działających w innych państwach. Jednak w przeciwieństwie do teoretycznych, modelowych form współczesnych systemów politycznych Słowacja w pierwszych latach niepodległości wyróżniała się odmiennym kształtem sceny politycznej, co w sposób istotny wpływało na politykę europejską Bratysławy. Cechą wyróżniającą Słowację na tle państw sąsiednich jest ponadprzeciętna rola przywódców politycznych, których charyzma, umiejętności organizacyjne, a jednocześnie zdolności zarządzania emocjami dużych segmentów społeczeństwa powodują, że rola aparatu partyjnego poszczególnych stronnictw ma mniejsze znaczenie w kształtowaniu programów politycznych i stanowisk wobec procesów zachodzących w Europie³⁹.

38 TLAČOVÉ KOMUNIKÉ č. 2/08, 27. február 2008. Nález Ústavného súdu SR vo veci II. ÚS 171/05 Podľa Ústavného súdu SR pri schvaľovaní Zmluvy o Ústave pre Európu Národná rada SR neporušila Ústavu SR.

39 O specyfice partyjnego przywództwa szerzej: P. Bajda, *Przywództwo partyjne na Słowacji: od apolitycznej polityki do profesjonalizmu?*, w: *Przywództwo partyjne w państwach postkomunistycznych*, red. M. Hartliński, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2015, s. 215-237.

Proces transformacji ustrojowej zapoczątkowany w listopadzie 1989 r. aksamitną rewolucją otworzył przestrzeń polityczną dla działaczy demokratycznych, którzy w nowych warunkach mogli zacząć kształtować scenę polityczną i formułować pierwsze postulaty odnoszące się do przyszłego miejsca Słowacji w Europie. Głównym motorem przemian był Ruch przeciw Przemocy (VPN, *Verejnosť proti násilu*), utworzony przez środowiska inteligencji bratysławskiej współpracujący od początku aksamitnej rewolucji z czeskim Forum Obywatelskim (OF, *Občanske fórum*) Václava Havla. W pierwszych miesiącach 1990 r. powołano do życia partię chrześcijańsko-demokratyczną KDH (*Kresťanskodemokratické hnutie*) i Słowacką Partię Narodową (SNS, *Slovenská národná strana*), które obok politycznej reprezentacji mniejszości węgierskiej i partii postkomunistycznej przekształconej w socjaldemokrację stały się trwałym elementem słowackiej sceny politycznej⁴⁰.

Tak ukształtowana mapa stronnictw politycznych nie różniła się od tego, co można było obserwować w innych państwach postkomunistycznych. Nie był też niczym szczególnym rozpad szerokich ruchów społecznych VPN i OF po pierwszych czeskosłowackich wolnych wyborach rozpisanych na czerwiec 1990 r. Nową siłą polityczną powstałą w ten sposób był Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji (HZDS, *Hnutie za demokratické Slovensko*) charyzmatycznego polityka Vladimira Mečiar. To w dużym stopniu jego styl przywództwa doprowadził do tego, że w kolejnych latach słowacka scena polityczna nie kształtowała się według modelowych sporów na linii lewica-prawica, ale dzielił ją spór o kształt systemu politycznego i reguły państwa demokratycznego. Szczególnie ostry konflikt między koalicją wspierającą premiera Mečiar a opozycją doprowadził w latach 1994-1998 do głębokiego podziału wewnętrznego, a na arenie międzynarodowej do wykluczenia Słowacji z pierwszej grupy państw zaproszonych do negocjacji członkowskich z Unią Europejską i NATO⁴¹.

Dopiero w wyniku wyborów parlamentarnych przeprowadzonych we wrześniu 1998 r. Mečiar został odsunięty od władzy przez szeroki obóz stronnictw demokratycznych skupiony pod szyldem partii wyborczej Słowackiej Koalicji Demokratycznej (SDK, *Slovenská demokratická koalícia*), reprezentujący całe spektrum sceny politycznej, który – powołując rząd Mikuláša Dzurindy – pozwolił Słowacji na powrót do stołu negocyjnego z instytucjami euroatlantyckimi. Warto nadmienić, że Dzurinda był pierwszym przywódcą w Europie Środkowej, któremu udało się utrzymać premierostwo po kolejnych wyborach parlamentarnych przeprowadzonych w 2002 r. Nie mniej ważną postacią dla słowackiej sceny politycznej jest dzisiejszy premier Słowacji Robert Fico, który był założycielem i liderem od chwili powołania w 1999 r. partii Kierunek – Socjalna Demokracja (*Smer-SD, Smer – sociálna demokracia*).

Napięcia polityczne na arenie wewnętrznej powodowały, że stosunek do problematyki europejskiej był często pochodną bieżących wydarzeń. Analizowania polityki europejskiej słowackich stronnictw nie ułatwia fakt, że do słowackiej Rady Narodowej dostają się partie efemeryczne, których żywot parlamentarny kończy się na jednej kadencji, co dobrze pokazuje poniższa tabela.

40 Szerzej o słowackiej scenie politycznej w pierwszych latach po transformacji ustrojowej: P. Bajda, *Elity polityczne na Słowacji w latach 1989-2010. Kręta droga do nowoczesnego państwa*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 2010, s. 39-41.

41 O przyczynach podziału politycznego szerzej: L. Kopeček, P. Spáč, *System partyjny Słowacji*, w: *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnątrz i pozycja międzynarodowa*, red. E. Pałka, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2010, s. 115-120.

Tabela 3. Partie polityczne zasiadające w słowackiej Radzie Narodowej w latach 1994-2016

Wybory/ poparcie i mandaty	1994	1998	2002	2006	2010	2012	2016
HZDS	35% (61)	27% (43)	19,5% (36)	8,8 (14)	X	X	X
SDL (a)	10,4% (18)	14,7% (23)	X	X	X	X	X
MK/SMK (b)	10,2% (17)	9,1% (15)	11,2% (20)	11,7% (20)	X	X	X
KDH	10% (17)	26,3% (42) (c)	8,3% (15)	8,3% (14)	8,5% (15)	8,8% (16)	X
DÚ	8,6% (15)		X	X	X	X	X
SNS	5,4% (15)	9,1% (14)	X	11,7% (20)	5,1% (9)	X	8,6% (15)
ZRS	7,3% (13)	X	X	X	X	X	X
SOP	X	8,0% (13)	X	X	X	X	X
Smer-SD	X	X	13,5% (25)	29,1% (50)	34,8% (62)	44,4% (83)	28,3% (49)
SDKÚ-DS	X	X	15,1% (28)	18,4% (31)	15,4% (28)	6,1% (11)	X
ANO	X	X	8% (15)	X	X	X	X
KSS	X	X	6,3% (11)	X	X	X	X
Most-Híd	X	X	X	X	8,1% (14)	6,9% (13)	6,5% (11)
SaS	X	X	X	X	12,1% (22)	5,9 (11)	12,1% (21)
OĽaNo	X	X	X	X	X	8,5% (16)	11% (19)
ĽSNS	X	X	X	X	X	X	8% (14)
Sme Rodina	X	X	X	X	X	X	6,6% (11)
#Siet'	X	X	X	X	X	X	5,6% (10)

(a) Postkomunistyczna partia SDL w 1994 r. stworzyła szerszą koalicję Spoločná Volba i pod tą nazwą wystartowała w tych wyborach,

(b) Środowisko mniejszości węgierskiej w 1994 r. reprezentowała Madarska koalícia (MK), która w 1998 r. przeistoczyła się w Partię Koalicji Węgierskiej (SMK, Strana madarskej koalície),

(c) Środowiska prawicowe i liberalne w 1998 r. wystartowały pod szyldem partii wyborczej Słowackiej Koalicji Demokratycznej (SDK, Slovenská demokratická koalícia).

Źródło: Oprac. własne na podstawie www.slovak.statistics.sk

Biorąc pod uwagę częste zmiany na słowackiej scenie politycznej, o wypracowanym stanowisku czy wizjach integracyjnych można mówić tylko w stosunku do tych stronnictw, które na dłużej zaistniały w przestrzeni publicznej. Ponadto stosunek słowackich partii politycznych do zagadnień europejskich w sposób naturalny należy podzielić na okres przedakcesyjny i po uzyskaniu pełnoprawnego członkostwa Słowacji w Unii Europejskiej (od 2004 r.).

W pierwszych latach niepodległości Słowacji poszczególne partie polityczne musiały odpowiedzieć swoim wyborcom, czy opowiadają się za integracją europejską, czy też proponują inne umiejscowienie Bratysławy na nowej geopolitycznej mapie kontynentu. Bardzo często postawa przywódców politycznych poszczególnych stronnictw wobec agendy europejskiej była pochodną ich sytuacji na wewnętrznej scenie i ulegała zmianom w zależności od bieżącej koniunktury.

LEWICA

Podobnie jak w innych państwach regionu po transformacji ustrojowej do ideologii lewicowej odwoływało się stronnictwo powstałe na gruzach słowackiej partii komunistycznej Partia Lewicy Demokratycznej (SDL, *Strana demokratickej ľvice*). Jej liderzy w przyjęciu proeuropejskiej opcji widzieli najprostszy sposób na uwiarygodnienie się w nowej rzeczywistości politycznej i uzyskanie akceptacji ze strony europejskich socjalistów. Przed wyborami parlamentarnymi w 1998 r. w swoim programie SDL podkreślała, że Słowacja chce być aktywnym współtwórcą ram nowej Europy, a socjaliści liczą na wsparcie ze strony siostrzanych partii socjaldemokratycznych, które wówczas rządziły większością państw UE⁴². W oczach długoletniego lidera SDL Petera Weissa Unia Europejska powinna być miejscem socjalnych gwarancji, ochrony praw pracowniczych i ekologicznych⁴³. W latach rządów Mečiara (1993-1998) ugrupowanie pozostawało w opozycji współpracując z blokiem demokratycznym, by współtworzyć pierwszy rząd Dzurindy (1998-2002). Po przegranych wyborach parlamentarnych w 2002 r., gdy postkomuniści nie przekroczyli progu wyborczego, zostali wchłonięci przez powstałą kilka lat wcześniej partię Roberta Ficy – Smer.

Liderem współczesnej słowackiej lewicy, który wywiera największy wpływ na politykę europejską Bratysławy jest niewątpliwie premier Robert Fico, działacz obecny na scenie politycznej od czasów aksamitnej rewolucji. Początkowo związany z SDL, w 1999 r. po przegraniu wewnętrznej walki o przywództwo zdecydował się na opuszczenie szeregów socjaldemokracji i powołaniu własnej partii *Smer* (w tłumaczeniu: Kierunek)⁴⁴. W ocenie ekspertów partia *Smer* od samego początku była i jest ugrupowaniem „jednego człowieka”, poglądy i wola lidera jest siłą nadającą kierunek działania. W pierwszych latach funkcjonowania nowego ugrupowania polityka europejska nie była najważniejszym tematem, a raczej pochodną stanowiska *Smer* w innych kwestiach. Fico zaangażował się we wspieranie lobby związanego z funkcjonującymi elektrowniami atomowymi na Słowacji, których stan techniczny niepokoił Komisję Europejską i część państw członkowskich. KE naciskała w czasie negocjacji akcesyjnych na zamknięcie najstarszych bloków energetycznych. Takie stanowisko pozwoliło Ficy na zaatakowanie rządu Dzurindy, że z Unii Europejskiej uczyniono bóstwo, wobec którego rządzący są ulegli i dlatego też UE będzie gotowa wspierać ówczesną koalicję rządową, by nie zmieniać tych relacji⁴⁵. Proeuropejski kurs *Smer* obrał po wyborach parlamentarnych w 2002 r., gdy do słowackiego parlamentu nie dostała się żadna z partii lewicowych. Wówczas liderzy partii zdecydowali się na skręt w lewo i wchłonięcie pozaparlamentarnych

42 M. Wlachovský, *Zahraničná politika*, w: *Volby 1998. Analýza volebných programov politických stran a hnutí*, red. G. Mesežnikov, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998, s. 67.

43 P. Weiss, *Národný záujem a zodpovednosť v slovenskej zahraničnej politike. Od geopolitickej ilúzie k euroatlantickej integrácii*, Kalligram, Bratislava 2009, s. 72-73.

44 Szerzej: P. Bajda, *Elity polityczne ...*, s. 145-146.

45 G. Mesežnikov, *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán*, w: *Slovensko 2000. Súhrnná správa ostavespoločnosti*, red. M. Kolár, G. Mesežnikov, Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000, s. 122-123.

stronnictw lewicowych. Efektem tego kursu integracyjnego była zmiana nazwy partii na *Smer – Trzecia Droga* (*Smer – Tretia cesta*), a później na *Smer – Socjalna Demokracja* (*Smer-SD, Smer – sociálna demokracia*). Przyjęcie socjaldemokratycznej autodefinicji otworzyło przed Fico możliwość włączenie się w europejską rodzinę partii lewicowych. Pociągało to za sobą pełną akceptację agendy Partii Europejskich Socjalistów (PES, *Party of European Socialists*)⁴⁶. W maju 2003 r. w specjalnej uchwale liderzy *Smer-SD* nawoływali swoich zwolenników do udziału w referendum akcesyjnym do UE i głosowaniu za integracją⁴⁷. Mimo różnych sporów między *Smer-SD* a europejskimi socjalistami, szczególnie silnie obserwowanych w czasie rządów *Smer-HZDS-SNS* w latach 2006-2010, Fico starał się przedstawiać jako polityk działający na rzecz ścisłej integracji państw europejskich⁴⁸. W programie politycznym zaprezentowanym przed wyborami parlamentarnymi rozpisany na czerwiec 2010 r., w dokumencie *Smer-SD* opowiadał się za Europą socjalną, implementującą Traktat Lizboński, z szerokim udziałem Parlamentu Europejskiego i parlamentów krajowych w kształtowaniu kierunków integracji kontynentu⁴⁹. Na ważny element związany z polityką europejską i znaczeniem członkostwa Słowacji w UE zwrócili uwagę przywódcy *Smer-SD* w programie ogłoszonym na wybory w 2010 r. Zaznaczyli w nim, że z perspektywy Słowacji, czym silniejsze są instytucje międzynarodowej, tym bardziej jest ograniczona anarchia w relacjach międzypaństwowych, co gwarantuje małym państwom członkowskim silniejszą i bezpieczniejszą pozycję. Dlatego dla Słowacji Unia Europejska jest podstawowym środowiskiem międzynarodowym, dzięki któremu chce realizować najważniejsze interesy narodowe⁵⁰. Z programu wyborczego na lata 2016-2020 niewiele możemy wyczytać odnośnie polityki europejskiej, gdyż – w odróżnieniu od poprzednich – najnowszy został przedstawiony tylko w formie infografiki i ograniczył się do spraw wewnętrznych. Jedynie o EU wspomniano w kontekście wykorzystania funduszy europejskich, które powinny posłużyć na modernizację państwa.

46 L. Kopeček, *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007, s. 299-300.

47 Návrh záverečného politického dokumentu riadneho snemu politickej strany Smer (Tretia cesta). Smer ako sociálna a právna alternatíva pravicovej vlády, Hlonovec10. Máj 2003, odbitka w dyspozycji autora.

48 Smer w 2006 r. został przez PES zawieszony w prawach członka międzynarodówki socjalistycznej za utworzenie rządu wraz z narodowcami z SNS i Mečiarom, więcej: P. Bajda, *Elity polityczne ...*, s. 198-199.

49 Programové zameranie strany SMER – sociálna demokracia na roky 2010-2014, <http://strana-smer.sk/programove-zameranie-strany-smer-socialna-demokracia-na-roky-2010-2014> (dostęp: 31.08.2017).

50 Programové zameranie strany SMER – sociálna demokracia na roky 2012-2016, <http://strana-smer.sk/programove-zameranie-strany-smer-socialna-demokracia-na-roky-2012-2016> (dostęp: 31.08.2017).

Wykres 13. Priorytety programu SMER-SD na lata 2016-2020

Źródło: <http://strana-smer.sk>

Jednak ostatnie deklaracje Roberta Ficy nie pozostawiają żadnych wątpliwości co do preferowanego kierunku polityki europejskiej. Przy okazji niedawnego spotkania w Salzburgu (sierpień 2017 r.) z prezydentem Francji Emmanuelem Macronem, kanclerzem Austrii Christianem Kernem i premierem Czech Bohuslavem Sobotką, Robert Fico zapowiedział, że chce Słowacji w głównym jądrze integracji europejskiej. Zadeklarował gotowość Bratysławy do pogłębienia podatkowej i socjalnej integracji państw EU, szczególnie tych będących jednocześnie członkami unii walutowej⁵¹.

CENTRUM

Do środowisk centrystycznych na współczesnej słowackiej scenie politycznej możemy zaliczyć partię, która od samego początku pozostaje w opozycji wobec rządu Ficy, Wolność i Solidarność (SaS, *Sloboda a Solidarita*). To ugrupowanie powołane do życia w 2009 r. przez Richarda Sulíka, słowackiego ekonomistę i współautora projektu reformy wprowadzającej podatek liniowy, od samego początku określało się z pozycji partii liberalnej. Nie przeszkadzało to im jednak na przyjęcie eurosceptycznej postawy. Gdy po raz pierwszy ich posłowie zasiadli w Parlamencie Europejskim (2010-2014) zgłosili swój akces do frakcji europejskich liberałów i demokratów. Obecnie zasiadają w klubie Europejskich Konserwatystów i Reformatorów. SaS przeciwstawiała się Traktatowi Lizbońskiemu uznając umowę za instrument dający zbyt dużą władzę europejskim biurokratom. Liderzy partii opowiadali się też za tym, by wszelkie kompetencje przekazywane przez Słowację na rzecz Komisji Europej-

51 SITA, *Robert Fico chce byť pri budovaní jadra EÚ*, „Týždeň” 23.08.2017, archiwum internetowe www.tyzden.sk (dostęp: 31.08.2017).

skiej były poprzedzone dyskusją parlamentarną i by wymagały uzyskania poparcia kwalifikowanej większości 3/5 posłów⁵².

Inną ugrupowaniem centrum jest partii *Sieť*, która po ostatnich wyborach wsparła rząd Ficy. Jej posłowie nie stanowią jednak zintegrowanego środowiska, które potrafiłoby w sposób jasny określić swoje poglądy wobec najważniejszych europejskich kwestii. *Sieť* tylko z formalnej strony jest partią polityczną, środowisko zorganizowane przez Radosłava Procházkę, niezależnego kandydata w wyborach prezydenckich w 2014 r. skupiało różne grupy i inicjatywy obywatelskie. Z powodu zapisów w słowackiej ordynacji wyborczej, która dopuszcza do wyborów parlamentarnych jedynie zarejestrowane partie polityczne, to amorficzne środowisko musiało przyjąć bardziej sformalizowane ramy działania. Decyzja o poparciu rządu Ficy doprowadziła do wewnętrznego kryzysu partii *Sieť*, której szeregi opuściło kilku posłów. Po secesji grupy posłów *Sieť* jest partią opozycyjną, ale w swoim programie wyborczym na lata 2016-2020 podkreślała, że przewodnictwo słowackie w Radzie Unii Europejskiej powinno zostać wykorzystane dla zakotwiczenia Bratysławy w instytucjonalnym jądrze UE. Liderzy partii *Sieť* opowiadali się za tym, by do 2020 r. Słowacja zbliżyła się do gospodarczego jądra integracji europejskiej, a szczególnie w obszarze rynku energetycznego i cyfrowego⁵³. Jednak wobec salzburskiej deklaracji premiera Ficy o miejscu Słowacji w jądrze integrującej się Europy, liderzy *Sieť* oświadczyli, że w tak fundamentalnych kwestia powinni się wypowiedzieć wszyscy obywatele w ogólnokrajowym referendum⁵⁴.

Ugrupowaniem opozycyjnym o centrowej orientacji i proeuropejskim nastawieniu jest partia Zwykłych Ludzi i Niezależnych Osobowości (OLaNO, *Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti*). W swoim programie wyborczym na 2016 r. podkreślali, że UE znajduje się w fazie kryzysowej, coraz silniejsze są pogłębiające się różnice między południem a północą, co budzi demony populizmu⁵⁵. Nie jest to jednak partia euro entuzjastów, ich jedynym przedstawicielem w Parlamencie Europejskim zasiada bowiem we frakcji Konserwatystów i Reformatorów.

Nową partią centrum o nieokreślonym politycznie stosunku do agendy europejskiej jest ugrupowanie pierwszy raz mające reprezentacje w słowackim parlamencie o dość osobliwej nazwie – Jesteśmy Rodziną (*Sme rodina*). Założycielem ruchu był słowacki milioner Boris Kollár, który swój biznesowy sukces zdecydował się wykorzystać politycznie. Program wyborczy *Sme rodina* w części dotyczącej polityki zagranicznej, tylko raz wspominał o Unii Europejskiej w kontekście słowackiego przewodnictwa w RUE, które powinno posłużyć dla zbudowania lepszego wizerunku i rozpoznawalności Bratysławy za granicą⁵⁶. Jeśli w swoich publicznych wystąpieniach Kollár porusza problematykę funkcjonowania Unii Europejskiej, to często ogranicza się do problemów związanych kryzysem migracyjnym. Opowiada się za wolnym przepływem ludzi, usług i kapitału w ramach UE, ale na pytanie, czy wstąpienie Słowacji do wspólnoty podniosło poziom życia, odpowiada, że „podniosło

52 J. Marušiak, *Slovenské politické strany a vstup SR do EÚ (do roka 2012)*, w: M. Pekník (red.), *Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989, II. Časť*, VEDA SAV, Ústav politických vied SAV, Bratislava 2016, s. 294.

53 *Dobry štát slúži ľuďom. Plán #Siete na obdobie 2016-2020*, s. 77-79, <http://siet.sk/program/> (01.09.2017).

54 *Jadro EÚ?*, (świadczenie z dn. 16.08.2017), <http://siet.sk/jadro-eu/> (dostęp: 1.09.2017).

55 *Zahraničná politika ... kde Slovensko je zodpovedným a sebavedným partnerom iných krajín*, <http://www.obycajniludia.sk/program/zahranicna-politika/> (dostęp: 1.09.2017).

56 Program *Sme rodina* – Boris Kollár 2016, <http://hnutie-smerodina.sk/Program-Hnutia-Sme-Rodina.pdf> (dostęp: 1.09.2017).

tylko ceny”⁵⁷. Kollara można zakwalifikować do polityka centrum przede wszystkim dlatego, że odzęguje się od prawicowych albo lewicowych haseł.

PRAWICA

Partie prawicowe przez lata dominowały na słowackiej scenie politycznej, co nie oznacza, że współpracowały ze sobą bezwarunkowo. Z prawicą, choć reprezentującą różne partie, byli związani politycy (Mačiar, Dzurinda), którzy najsilniej wpływali na losy Słowacji w latach 1993-2006.

W pierwszych latach słowackiej niepodległości HZDS był najsilniejszą partią tej części sceny politycznej skonfliktowaną z innymi ugrupowaniami prawicowymi m. in. w związku z polityką europejską. Choć jej lider - premier Mečiar podkreślał, że celem Słowacji powinno być uzyskanie pełnoprawnego członkostwa w Unii Europejskiej i NATO. Działania polityków HZDS wskazywały, że ich stosunek do procesów europeizacji miał charakter selektywny, a celem przywódców stronnictwa było zachowanie dużych obszarów funkcjonowania państwa poza regulacjami wspólnotowymi. Jednym z podstawowych obszarów sporu były standardy demokratyczne i styl uprawiania polityki przez obóz rządzący, szczególnie w latach 1994-1998. W efekcie tych napięć HZDS stało się symbolem partii antyeuropejskiej, która ponosiła główną odpowiedzialność za wykluczenie Słowacji z grupy pierwszych państw środkowoeuropejskich zaproszonych do negocjacji członkowskich z Unią Europejską i NATO. HZDS pod lekko zmienionym szyldem Partia Ludowa – Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji (ES-HZDS, *Eudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko*) po latach spędzonych w opozycji (1998-2006) raz jeszcze współtworzył koalicję rządową po wyborach parlamentarnych w 2006 r., ale będąc słabszym partnerem koalicyjnym nie wywierał większego wpływu ani na politykę europejską, ani na kształt słowackiej doktryny integracyjnej.

Środowisko prawicowe na Słowacji stworzył wokół siebie Mikuláš Dzurinda, który w latach 1998-2006 bez żadnej przerwy stał na czele słowackiego rządu. Dzurinda stał się liderem politycznym trochę z przypadku. Przed wyborami parlamentarnymi rozpisany na wrzesień 1998 r. rządząca wówczas koalicja wprowadziła nowelizację ordynacji wyborczej, która utrudniała start koalicjom wyborczym. Takie działania były skierowane przeciw Słowackiej Koalicji Demokratycznej (SDK, *Slovenska demokratická koalícia*), skupiającej środowiska antymečiarowskie. Liderzy poszczególnych partii opozycyjnych zdecydowali wówczas, że ze swoich szeregów wydelegują na listę koalicji wyborczej swoich reprezentantów, by ominąć restrykcyjne przepisy kodeksu wyborczego⁵⁸. W ten sposób Dzurinda stał się liderem listy wyborczej SDK, która skupiała kandydatów od konserwatystów po socjaldemokratów, dlatego w ich programie wyborczym problematyka europejska była bardzo lapidarnie poruszona. SDK opowiadała się za jak najszybszą integracją, uznając UE za gwaranta przyszłej politycznej i ekonomicznej stabilizacji na Słowacji⁵⁹. Dzurinda desygnowany na premiera uznał, że sprawowany urząd jest dobrym sposobem na emancypację polityczną i pod swoim przywództwem powołał w styczniu 2000 r. partię Słowacką Unię Chrześcijańsko-Demokratyczną (SDKÚ, *Slovenská demokratická a kresťanská únia*) o zdecydowanym proeuropejskim i prointegracyjnym profilu. Celem SDKÚ było nie tylko rozpoczęcie procesów negocjacyjnych z Unią Europejską i NATO, po okresie izolacji międzynarodowej będącej rezultatem

57 Boris Kollár to povedal bez okolkov: Toto si myslí o Európskej únii!, „Nový čas” 5.01.2017, archiwum, <https://www.cas.sk/clanok/494505/boris-kollar-to-povedal-bez-okolkov-toto-si-myslim-o-europskej-unii/> (dostęp: 1.09.2017).

58 Szerzej: P. Bajda, *Elity polityczne ...*, s. 125-126.

59 M. Wlachovský, *op. cit.*, s. 67.

rządów Mečiar, ale też włączenie Słowacji do głównego nurtu integracyjnego. Jeszcze przed rozszerzeniem UE o pierwsze państwa środkowoeuropejskie Dzurinda zaznaczał, że chce być w „pierwszej lidze” europejskiej⁶⁰.

Na obecnej scenie politycznej nie ma już miejsca dla HZDS, czy SDKÚ, a premierzy Mečiar i Dzurinda znaleźli się poza życiem publicznym, choć w konkretnych momentach wywarli ogromny wpływ na słowacką politykę zagraniczną i stosunek Bratysławy wobec projektu europejskiego.

Tradycyjną partią pravicową są chrześcijańscy-demokraci z KDĤ. Partia chadecka, będąca jednym z najstarszych ugrupowań politycznych na Słowacji, często inicjowała poważne debaty nad znaczeniem procesów europeizacji. Twórca KDĤ i pierwszy jej lider Ján Čarnogurský wskazywał, że Słowacja przynależy do kultury cywilizacyjnej Zachodniej Europy, wyznaczanej przez ideę wolności. W Unii Europejskiej dostrzegał wyższy stopień rozwoju współpracy między europejskimi narodami kultuwującymi wielowiekowe tradycje⁶¹. Dla KDĤ członkostwo w UE miało znaczenie egzystencjalne, widzieli w tym szansę na wzmocnienie pozycji chrześcijańskiej Słowacji, jak zrobiła to Irlandia czy Luksemburg. Podobnie jak socjaldemokraci liczyli na współpracę z europejskimi partiami chadeckimi, by rozwiewać obawy Słowaków⁶².

Do środowisk pravicowych należą bez wątpliwości będący często słabszym partnerem koalicyjnym narodowcy z SNS. W pierwszych latach niepodległości, gdy wspierali rządy Mečiar (1993-1998) swój przekaz polityczny ograniczyli do retoryki antymniejszościowej, w swoich działaniach zamierzali do ograniczenia praw mniejszości narodowych zamieszkujących Słowację, podkreślając zagrożenia ze strony mniejszości węgierskiej i romskiej. SNS automatycznie ustawiała się w kontrze do jednego z filarów polityki unijnej wspierania różnorodności i środowisk marginalizowanych. Jednocześnie SNS w sposób aktywny działała na rzecz zablokowania perspektywy członkostwa Słowacji w NATO, a minister obrony narodowej z jej nominacji w połowie lat 90. optował za ogłoszeniem neutralności przez Bratysławę. Postawę SNS w pierwszych latach słowackiej niepodległości eksperci określali jako otwarcie antyintegracyjną⁶³. W kolejnych kadencjach parlamentu, gdy narodowcy pozostawali w opozycji (w tym w opozycji pozaparlamentarnej w latach 2002-2004), SNS w polityce zagranicznej prezentowała lekko zmodyfikowaną postawę. Nie przeciwstawiała się integracji Słowacji z Unią Europejską, ale opowiadała się za pozostawieniem Bratysławy poza strukturami NATO. Propagowała włączenie się w aktywne budowanie europejskiej polityki bezpieczeństwa, a za ograniczeniem amerykańskich wpływów w Europie, postulowała też, by Słowacja była zwolennikiem bliższej współpracy z państwami postsowieckimi, a wprowadzenie reżimu wizowego dla wschodnich sąsiadów uważała za błędną decyzję⁶⁴. Stosunek SNS do UE i procesu integracji uległ pewnej modyfikacji z chwilą, gdy stała się częścią koalicji rządowej od 2006 r. Przywódcy narodowców uznali, że należy korzystać z przywilejów płynących ze współrzędzenia i z dostępu do funduszy europejskich. W ministerstwach kierowanych przez polityków SNS media ujawniały wiele nieprawidłowości i podejrzone transakcje⁶⁵.

60 M. Dzurinda, *Kde je vôľa, tam je cesta*, L.C.A., Levice 2002, s. 52-54.

61 J. Čarnogurský, *Videné od Dunaja*, Kalligram, Bratislava 1997, s. 357 i 385.

62 J. Čarnogurský, *Cestami KDĤ*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2007, s. 88.

63 G. Mesežnikov, *Vnútropolitický vývoj a politická scéna*, w: *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, red. M. Bútora, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1997, s. 29.

64 G. Mesežnikov, *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán*, w: *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, red. M. Kollár, G. Mesežnikov, Bratislava 2003, s. 103.

65 Szerzej: P. Bajda, *Elity polityczne na Słowacji ...*, s. 206-210.

Specyfiką słowackiego systemu partyjnego jest, że do prawicowych ugrupowań przynależą partie reprezentujące mniejszość węgierską. To głównie rezultat korzeni ich liderów, którzy w pierwszych latach swojej działalności publicznej byli związani z ruchem chrześcijańsko-demokratycznym. Współcześnie stanowią środowisko polityczne w sposób stały i bezwarunkowy przyjmującym prointegracyjną postawę. Z perspektywy środowisk mniejszościowych wszelkie działania ograniczające hegemonię państwa, centralnych ośrodków władzy są oczekiwane i mile widziane. Dodatkowo dla Węgrów mieszkających na Słowacji możliwość włączenia się w procesy integracyjne stwarzała szansę na wzmocnienie swoich relacji z macierzą. Dobrze wizję zjednoczonej Europy w imieniu reprezentowanego środowiska przedstawił jeden z liderów społeczności słowackich Węgrów Béla Bugár, który powiedział, że Unia Europejska oznacza unię regionów, zjednoczonych państw, narodów i mniejszości⁶⁶.

Dziś Bugár stoi na czele partii *Most-Híd* powstałej w 2009 r. w wyniku sporu o przywództwo w SMK⁶⁷. Było to pierwsze stronnictwo, które przekroczyło granice etniczne i stworzyło przestrzeń współpracy w jednym ugrupowaniu dla Węgrów i Słowaków. Nie zmieniło to proeuropejskiej postawy części polityków mniejszości węgierskiej, co więcej ten prointegracyjny trend został wzmocniony przez Słowaków, którzy dołączyli do Bugára. Było to przede wszystkim środowisko liberalne, zainteresowane pogłębianiem integracji europejskiej, w której widzieli szansę na przełamanie tradycyjnego konfliktu etnicznego na Słowacji. Najważniejszym reprezentantem tego środowiska jest prof. Rudolf Chmel, od aksamitnej rewolucji związany z kręgami intelektualnymi opowiadającymi się za społeczeństwem otwartym, dla którego integracja europejska była sposobem na „przełamanie prowincjonalnego anachronizmu deformującego historię”⁶⁸. Ów proeuropejski głos w środowisku *Most-Híd* jest też słyszalny w dyskusji nad miejscem Słowacji w głównym nurcie integracyjnym. Po deklaracji premiera Ficy złożonej w trakcie słowacko-czesko-austriacko-francuskiego spotkania oficjalne stanowisko przedstawili też liderzy *Most-Híd*. W opublikowanym 26 sierpnia 2017 r. oświadczeniu podkreślali, że opowiadają się za udziałem Słowacji w głównym jądrze europejskiej integracji, gdyż z perspektywy małego państwa jest to jedyna gwarancja przetrwania w niepewnych czasach. W głębszej integracji politycy *Most-Híd* widzą szansę na przewyższanie wszystkich europejskich kryzysów gospodarczych, fiskalnych i politycznych⁶⁹.

Jedyną oficjalnie prawicową i antyeuropejską partią mającą swoją reprezentację w Radzie Narodowej jest Kotleba Partia Ludowa Nasza Słowacja (*Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko*). Twórca ugrupowania – Marian Kotleba do ostanich wyborów samorządowych (listopad 2017) piastował funkcję marszałka województwa bańsko bystrzyckiego. Kotleba nie ukrywa swoich skrajnie prawicowych poglądów i zachwyty dla ks. Jozefa Tisy, rządzącego Słowacją w czasie II wojny światowej. Jako jedyne ugrupowanie opowiadają się za wystąpieniem Słowacji z Unii Europejskiej i NATO, chcą, by Bratysława ogłosiła neutralność. Ostatnią ich inicjatywą eksponowaną na stronie internetowej jest zbieranie podpisów pod wnioskiem o rozpisanie referendum w sprawie wystąpienia Słowacji z NATO i Unii Europejskiej⁷⁰.

66 B. Bugár, *Žijemy v takej krajine ... O Maďaroch, Slovákoch, premárnených príležitostiach a vynárajúcich sa možnostiach*, Kalligram, Bratislava 2004, s. 125.

67 Więcej o genezie *Most-Híd* w: P. Bajda, *Przywództwo partyjne ...*, s. 221-222.

68 R. Chmel, *Slovenský komplex*, Kalligram, Bratislava 2010, s. 43.

69 *Most-Híd k rokovaniam o novom jadre Európskej únie*, (oświadczenie z dnia 26.08.2017), <http://www.most-hid.sk/sk/most-hid-k-rokovaniam-o-novom-jadre-europskej-unie> (dostęp: 1.09.2017).

70 *Časopis Naše Slovensko*, <http://www.naseslovensko.net/o-nas/> (01.09.2017).

Korzystając z teoretycznego ujęcia Aleksa Szczerbiaka i Paula Taggarta większość słowackich partii można zaliczyć do kategorii lekko eurosceptycznych. Słowaccy narodowcy są współcześnie europragmatykami, a euroentuzjastami są politycy reprezentujący mniejszość węgierską. Jedynie *Kotleba – Ludová strana Naše Slovensko* jest na słowackiej scenie politycznej typową antyeuropejską partią⁷¹.

DOKTRYNA INTEGRACYJNA

Za realizację polityki europejskiej, za kierunki procesów integracyjnych odpowiedzialne są instytucje rządowe, które oczywiście stanowią emanację poglądów poszczególnych partii politycznych. Jednak w przypadku Republiki Słowackiej praktyka polityczna pokazała, że tylko raz jedno stronnictwo brało pełną odpowiedzialność za realizację celów na szczeblu rządowym, gdy *Smer-SD* w latach 2012-2016 posiadał bezwzględną większość w Radzie Narodowej i samodzielnie obsadzał wszystkie ministerstwa. W pozostałych latach konieczne było budowanie koalicji umożliwiającej uzyskanie większości parlamentarnej, które jednak powodowały, że odpowiedzialność za działania integracyjne rozmywała się na więcej środowisk politycznych, co dobrze ilustruje poniższa tabela.

Tabela 4. Premierzy Republiki Słowackiej i skład koalicji rządowej

Imię i nazwisko (afiliacja polityczna)	Skład koalicji rządzącej	Okres pełnienia funkcji
Vladimír Mečiar (HZDS)	HZDS, SNS	01.01.1993 – 15.03.1994 (a)
Jozef Moravčík (DÚ)	KDH, SDL, DÚ (b)	15.03.1994 – 13.12.1994
Vladimír Mečiar (HZDS)	HZDS, SNS, ZRS	13.12.1994 – 30.10.1998
Mikuláš Dzurina (SDK)	SDK, SDL, SOP, SMK	30.10.1998 – 16.10.2002
Mikuláš Dzurinda (SDKÚ)	SDKÚ, SMK, KDH, ANO	16.10.2002 – 04.06.2006
Robert Fico (Smer-SD)	Smer-SD, HZDS, SNS	0.06.2006 – 09.07.2010
Iveta Radičová (SDKÚ-DS)	SDKÚ-DS, Most-Híd, KDH, SaS	09.07.2010 – 04.04.2012
Robert Fico (Smer-SD)	Smer-SD	04.04.2012 – 23.03. 2016
Robert Fico (Smer-SD)	Smer-SD, Most-Híd, SNS, #Sieť (c)	23.03.2016 – do dziś

(a) Mandat wyborczy V. Mečiara pochodził z wyborów z czerwca 1992 roku,

(b) Rząd J. Moravčíka był wspierany przez grupę secesjonistów z HZDS i SNS,

(c) Po secesji posłów z #Sieť, partia oficjalnie wystąpiła z koalicji w sierpniu 2016 r.

Źródło: Oprac. własne na podstawie: <http://www.vlada.gov.sk/>

71 A. Szczerbniak, P. Taggart, *Theorizing Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality*, w: *Opposing Europe? The comparative Party Politics of Euroscepticism*, red. A. Szczerbniak, P. Taggart, Vol 2: *Comparative and Theoretical Perspectives*, Oxford University Press, Oxford 2008, s. 240-245.

Bez względu na to, czy gabinet jest tworzony na zasadach koalicyjnych, czy też jest jednopartyjny, za realizację polityki europejskiej są odpowiedzialne poszczególne rządy. Podstawowym wyznacznikiem ich planów, zapowiedzią działań, są tezy przedstawiane przez premierów w *exposé*, gdy ubiegają się o wotum zaufania na forum parlamentu narodowego.

Pierwszy raz w dziejach niepodległej Słowacji w takiej sytuacji stanął premier Jozef Moravčík, nie Mečiar. Było to ponad rok od rozpadu federacyjnego państwa Czechów i Słowaków, ale ani w Pradze ani w Bratysławie rządzący nie podjęli decyzji, by po tak doniosłym wydarzeniu, jak utworzenie dwóch niezależnych podmiotów prawa międzynarodowego, rozpisać przedterminowe wybory. Oba rządy republikańskie Klausa w Pradze i Mečiar w Bratysławie po podziale federacji dalej pełnili swoje funkcje.

Z początkiem 1994 r. na Słowacji doszło do dekompozycji obozu władzy, co spowodowało upadek rządu premiera Mečiar i utworzenie rządu przejściowego na kilka miesięcy przed wyborami. Moravčík w rządzie Mečiar pełnił funkcje ministra spraw zagranicznych, zatem problematyka zagraniczna i polityka europejska nie była dla niego nowością. Jako szefowi słowackiej dyplomacji przyszło mu realizować „Koncepcje słowackiej polityki zagranicznej” przyjętej uchwałą przez rząd w styczniu 1993 r. Działania na rzecz integracji europejskiej zdefiniowano w niej jako kluczowy proces zachodzący w Europie. W tym samym dokumencie zdefiniowano NATO w kategoriach kluczowego aktora gwarantującego bezpieczeństwo kontynentu, choć nie zapowiedziano w koncepcji, że celem Słowacji będzie uzyskanie członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim, wspomniano jedynie o podjęciu współpracy z Radą Paktu Północnoatlantyckiego⁷². Jozef Moravčík w *exposé* dużo miejsca poświęcił problematyce polityki zagranicznej, był pierwszym słowackim premierem, który wprost zapowiedział, że celem jego gabinetu będzie działanie na rzecz integracji z UE i NATO⁷³. Mimo przejściowego charakteru rządu Moravčíka, to jego decyzją było powołanie w sierpniu 1994 r. Rady Rządu Republiki Słowackiej ds. realizacji umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską (*Rada vlády Slovenskej republiky pre uplatňovanie Európskej dohody o pridružení Slovenskej republiky k Európskej únii*), pracami której kierował wiceminister spraw zagranicznych odpowiedzialny za problematykę integracyjną⁷⁴. Powołanie Rady było jednym z wymiernych rezultatów polityki integracyjnej Moravčíka, który stał na czele rządu tylko kilka miesięcy.

Mečiar powrócił do władzy po wygranych wyborach w 1994 r. Podczas grudniowej sesji Rady Narodowej przedstawił plany swojego rządu, w *exposé* zapowiedział, że Słowacja złoży w pierwszej połowie 1995 r. wniosek o członkostwo w Unii Europejskiej (wniosek został złożony 27 czerwca), które chce uzyskać do 2000 r. Mówiąc o Sojuszu Północnoatlantyckim podkreślał, że celem rządu będzie uzyskanie członkostwa w NATO będącym najlepszym gwarantem zachowania pokoju⁷⁵. Rzeczywistość bardzo szybko zweryfikowała te zapowiedzi, rząd premiera Mečiar swoją polityką wewnętrzną i zagraniczną doprowadził do osłabienia pozycji międzynarodowej Bratysławy. Kwestionowanie praw opozycji, ostry konflikt rządu z prezydentem Michalem Kováčem,

72 Uzneseň Vlady SR z 26. januára 1993 č. 56 ku koncepciu zahraničnej politiky Slovenskej republiky.

73 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Parlamentárna tlač č. 461, <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=286166> (dostęp: 3.09.2017).

74 Uzneseň Vlady SR z 9. augusta 1994 číslo 806 k návrhu inštitucionalizácie procesu uplatňovania Európskej dohody o pridružení Slovenskej republiky k Európskej únii, http://www.vlada.gov.sk/uznesenia/1994/0809/uz_0806_1994.html (dostęp: 3.09.2017).

75 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, január 1995, Parlamentárna tlač no. 74, <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=289948> (dostęp: 3.09.2017).

pomysły ogłoszenia neutralności i coraz bliższe relacje z Federacją Rosyjską spowodowały, że w 1997 r. Słowacja znalazła się poza grupą pierwszych państw zaproszonych od rozmów członkowskich z Unią Europejską i NATO⁷⁶. Niekorzystne dla Bratysławy decyzje podjęte na szczycie Rady Europejskiej w Luksemburgu (grudzień 1997) i wcześniej na szczycie NATO w Madrycie (lipiec 1997) dla części Słowaków były zaskoczeniem. Od strony formalnej działała Rada Rządu ds. Integracji Europejskiej, przebiegał proces implementacji prawa europejskiego, w 1996 r. Rada Narodowa powołała stałą komisję parlamentarną ds. integracji europejskiej, utworzono Kancelarię Komisji Europejskiej⁷⁷. Jednak te formalne działania nie wpłynęły na decyzję przywódców europejskich.

Dopiero odsunięcie Mečiara od władzy i przejęcie sterów rządu przez Mikuláša Dzurindę, w wyniku wyborów parlamentarnych w 1998 r., pozwoliło Słowacji na powolny powrót na ścieżkę integracyjną. W wygłoszonym na forum RN *exposé* Dzurinda podkreślał, że ambicją jego gabinetu będzie doprowadzenie do sytuacji, gdy Słowacja zostanie uznana za najlepiej przygotowanego kandydata do akcesji, do czego drogą miało być odzyskanie zaufania społeczności międzynarodowej przede wszystkim poprzez wypełnianie obowiązków wynikających z podpisanych umów. Swojemu rządowi premier Dzurinda postawił też cel w postaci uzyskania członkostwa w NATO w jak najkrótszym czasie⁷⁸. Ważnym krokiem nowego gabinetu było przyjęcie z początkiem 1999 r. przez rząd siedmiopunktowego programu intensyfikacji procesów integracyjnych, jako odpowiedzi na krytyczny raport Komisji Europejskiej z grudnia 1998 r.⁷⁹ Efektem tych działań, jak i rezultatem wsparcia, jakiego Słowacji udzieliła Grupa Wyszehradzka (GW), było zaproszenie Bratysławy do negocjacji członkowskich wystosowane w grudniu 1999 r. na szczycie Rady Europejskiej w Helsinkach, co stanowiło realizację jednego z kluczowych celów rządu Dzurindy⁸⁰. Zwieńczeniem tego procesu było wstąpienie Słowacji do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r., ale ta uroczysta chwila została poprzedzona wyborami parlamentarnymi w 2002 r., w wyniku których Dzurinda obronił swoją pozycję na scenie politycznej i ponownie objął stery słowackiego rządu. W nowym *exposé* podkreślał, że jego rząd jest gotów uczynić „ostatni krok” na drodze do Unii Europejskiej i NATO, celem miało być zakończenie negocjacji członkowskiej z UE do końca 2002 r. tak, by móc uczestniczyć w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2004 r. na prawach członka wspólnoty⁸¹. Wstąpienie Słowacji do NATO, które też nastąpiło w 2004 r., było poprzedzone konkretnymi decyzjami Bratysławy, które miały przekonać członków sojuszu, że mają do czynienia z przewidywalnym partnerem. Słowacy otworzyli swoją przestrzeń powietrzną dla samolotów NATO interweniujących w Kosowie, wysłali słowackich żołnierzy

76 Szerzej o polityce zagranicznej Mečiara: P. Bajda, *Elity polityczne na Słowacji ...*, s. 108-115.

77 M. Delong, K. Żarna, *Republika Słowacka i Rzeczpospolita Polska na drodze do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013, s. 17-19.

78 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, november 1998, Parlamentarna tlač no. 67, <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=162069> (dostęp: 4.09.2017).

79 J. Wojnicki, *Droga Europy Środkowej do Unii Europejskiej (Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry)*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007, s. 83.

80 K. Żarna, *Od Mečiara do Dzurindy. Główne kierunki polityki zagranicznej Republiki Słowackiej w latach 1993-2002*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015, s. 157-158.

81 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, november 2002, Parlamentarna tlač no. 22, <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=135520> (dostęp: 4.09.2017).

w ramach natowskiej misji SFOR do Bośni i Hercegowiny, ministerstwo obrony opracowało, a rząd przyjął nowe strategie bezpieczeństwa i obrony⁸².

Od 2004 r. przed słowackimi rządami stało nowe wyzwanie. Słowacy nie zabiegali już o członkostwo w najważniejszych instytucjach euroatlantyckich, ale musieli odpowiedzieć sobie, jakie cele mają przyświecać ich członkostwu i w jaki sposób chcą to osiągnąć. Elementem wyróżniającym Słowację na tle pozostałych państw Grupy Wyszehradzkiej była zapowiedź działań Bratysławy na rzecz szybkiego wejścia do strefy euro, co dla Słowacji było nie mniej ważne jak wstąpienie do Strefy Schengen.

Zdefiniowaniu nowej roli Bratysławy przede wszystkim na europejskiej arenie międzynarodowej służyło przyjęcie przez rząd we wrześniu 2004 r. Średniookresowej Strategii Polityki Zagranicznej Republiki Słowackiej. Autorzy dokumentu podkreślali w nim, że pierwsze miesiące Słowacji w UE powinny zostać poświęcone uczeniu się reguł funkcjonowania wspólnoty europejskiej i korzystania z nowego instrumentarium, które daje członkostwo. Rząd słowacki przyjmując dokument zaznaczył, że w Unii Europejskiej widzi szansę na wzmocnienie swojej pozycji w relacjach bilateralnych i w regionie środkowoeuropejskim, który został określony jako podstawowy obszar zainteresowania Bratysławy. Rząd Dzurindy w strategii określił działania, dzięki którym Słowacy chcieli się wyróżnić w ramach funkcjonowania Unii Europejskiej. Były to relacje wspólnoty z nowymi wschodnimi sąsiadami oraz działania na rzecz europeizacji Bałkanów Zachodnich⁸³. Na wrześniowym posiedzeniu rządu przyjęto jeszcze jeden program bezpośrednio odnoszący się do procesu integracji europejskiej, uszczegółowiono wówczas plan działań na rzecz przystosowania systemu finansowego do wejścia do strefy euro tak, by kryteria konwergencji spełnić w 2007 r. i być gotowym na wejście do unii walutowej w 2009 r.⁸⁴ Konsekwencją tej postawy była decyzja rządu o poparciu dla Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy i szybkie przedłożenie Radzie Narodowej dokumentu celem jego ratyfikacji⁸⁵.

Poszukiwanie swoistej niszy, tematu, w którym można by się specjalizować i w jakimś sensie działaniami w tym obszarze odciążać większe stolicy lub instytucje europejskie, jest czymś charakterystycznym dla funkcjonowania małych państw na arenie międzynarodowej⁸⁶. Warto zauważyć, że spośród nowych członków Unii Europejskiej, państw postkomunistycznych decyzję o głębszej integracji europejskiej z wejściem do strefy euro podejmowały te, które cieszyły się stosunkowo krótko niepodległością. Dla małych i nowych państw przyjęcie euro było sposobem na otwarcie swoich gospodarek na kapitał zagraniczny, jednocześnie zwalniało ich z konieczności prowadzenia polityki monetarnej. Dla takich państw może to być atrakcyjnym rozwiązaniem, czego ilustracją jest jednostronne przyjęcie euro przez Kosowo i Czarnogórę. Proces konwergencji i finalny moment wstąpienia Słowacji do strefy euro przypadł na czasy funkcjonowania nowego rządu wyłonionego w wyborach parlamentarnych w 2006 r., na czele którego stanął lider *Smer-SD* Robert Fico.

82 Szerzej: K. Žarna, *Od Mečiaru do Dzurindy ...*, s. 210-223.

83 Strednodobá stratégia zahraničnej politiky Slovenskej republiky do roku 2015, Číslo materiálu UV-19436/2004, Program 102. Schôdy vlády Slovenskej republiky, 29. septembra 2004, <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=14187> (dostęp: 4.09.2017).

84 Konkretizácia Stratégie prijatia eura v SR, Číslo materiálu: UV-18407/2004, Program 99. schôdze vlády Slovenskej republiky, 8. September 2004, <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=8438> (dostęp: 4.09.2017).

85 Szerzej: R. Zenderowski, *Ratyfikacja Traktatu Lizbońskiego na Słowacji*, w: *Traktat Lizboński. Co po Irlandii?...*, s. 98.

86 P. Bajda, *Małe państwo na arenie międzynarodowej: polityka zagraniczna Republiki Słowackiej w latach 1993-2016*, Ośrodek Myśli Politycznej i Wydawnictwo Naukowe UKSW, Kraków-Warszawa 2017.

Tak jak aspiracją rządów premiera Dzurindy (1998-2006) było wyciągnięcie Słowacji z międzynarodowej izolacji, otworzenie przed Bratysławą perspektywy członkostwa w Unii Europejskiej i NATO, w końcu doprowadzenie do członkostwa w obu transatlantyckich instytucjach i nadanie temu pierwszych ram, tak dla gabinetu Ficy najważniejszym wyzwaniem było odnalezienie się w głównym nurcie integracji europejskiej. Jak wyżej wspomniano, omawiając rozwój słowackiej sceny politycznej i stosunek poszczególnych stronnictw wobec procesów integracyjnych, dopiero po zintegrowaniu rozproszonych środowisk lewicowych z początkiem XXI w. *Smer-SD* przyjął socjaldemokratyczną identyfikację.

Jednak decyzja Ficy z 2006 r. o zbudowaniu koalicji rządowej z HZDS byłego premiera Mečiara i ze słowackimi nacjonalistami z SNS według zewnętrznych obserwatorów nie korespondowała z nową socjaldemokratyczną twarzą. Liberalne media węgierskie nowy układ polityczny rządzący w Bratysławie określiły bardzo wymownym terminem „*katasztrófakoalíció*”⁸⁷. Premiera spotkała też krytyka ze strony europejskich socjaldemokratów, którzy uznali za coś niedopuszczalnego dla polityków lewicy wiązanie się w koalicję z nacjonalistami. Liderzy PES podjęli nawet decyzję o zawieszeniu w prawach członka *Smer-SD*⁸⁸. Działo się to mimo zapowiedzi premiera Ficy, że jego rząd zamierza uczestniczyć w pogłębianiu integracji europejskiej i konsolidacji EU, w wygłoszonym *exposé* podkreślał ponadto swoje poparcie dla kontynuowania procesu ratyfikacyjnego Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy (mimo odrzucenia projektu we francuskim i holenderskim referendum) i dla dalszych działań przystosowujących Słowację na wejście do europejskiej unii walutowej⁸⁹.

Ostatecznie Słowacja weszła do strefy euro 1 stycznia 2009 r. i do dziś jest jedynym państwem Grupy Wyszehradzkiej, które posługuje się wspólną europejską walutą. Parę miesięcy wcześniej rząd Ficy przedłożył pod obrady słowackiego parlamentu do ratyfikacji Traktat Lizboński. Słowacja była jednym z pierwszych państw, które ratyfikowało nowy traktat unijny⁹⁰. Mimo wcześniejszych sporów Ficy z europejskimi socjaldemokratami, jego rząd w późniejszych latach robił wszystko, by wpisać się w główny nurt integracyjny. Cieniem na tę proeuropejską postawę kładły się jedynie informacje o częstych praktykach obdarowywania znajomych firm grantami europejskimi przez różne ministerstwa. Kłopoty z transparentnością poszczególnych decyzji skutkujących wydatkowaniem funduszy europejskich spowodowały, że Komisja Europejska groziła Bratysławie cofnięciem przyznanych środków, a cała dyskusja obniżyła prestiż Słowacji przez wielu uznanej za państwo przeżarte korupcją polityczną⁹¹.

W pierwszych latach członkostwa Słowacji w UE tylko w jednym przypadku Bratysława w sposób wyraźny i z pełną świadomością przeciwstawiła się głównemu nurtowi polityki europejskiej. Wbrew większości państw UE Słowacja nie zgodziła się na uznanie niepodległości Kosowa. Było to wynikiem obaw rządzących, że zgoda na jednostronne ogłaszanie niepodległości może w przyszłości przyczynić się do destabilizacji relacji słowacko-

87 Za: P. Schutz, *V Budapešti bez tanku*, „SME” 12.07.2006, www.sme.sk (dostęp: 4.09.2017).

88 Szerzej o konflikcie między *Smer-SD* a PES: P. Bajda, *Elity polityczne na Słowacji ...*, s. 198.

89 *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky*, Materiał na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, júl 2010, Parlamentarna tlač no. 39 <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=157679> (dostęp: 5.09.2017).

90 Szerzej o procesie ratyfikacji Traktatu Lizbońskiego przez Słowację: R. Zenderowski, *Ratyfikacja Traktatu Lizbońskiego na Słowacji*, w: *Traktat Lizboński. Co po Irlandii?...*, s. 102-104.

91 P. Bajda, *Elity polityczne na Słowacji ...*, s. 204-208.

węgierskich, czego dobrą ilustracją mogą być słowa ówczesnego wicepremiera Dušana Čaploviča podkreślającego, że „ze Słowacji nie zrobicie drugiego Kosowa”⁹².

Cztery lata pierwszego rządu Ficy ukazały, że trudno było utrzymać dobre relacje z najważniejszymi ośrodkami europejskimi współpracując w koalicji z narodowcami i tolerując ogromne nadużycia finansowe. Ale jednoznaczne opowiedzenie się na rzecz głównego nurtu integracyjnego osłabiło krytykę spadająca na rząd słowacki ze strony instytucji europejskich i najważniejszych stolic. Co ciekawe, na forum europejskim więcej szkody słowackiemu wizerunkowi wyrządził egzotyczny skład koalicji czy problemy z transparentnością wydatkowania środków europejskich niż chwilami ostentacyjna polityka antyamerykańska rządu Ficy czy też próby odgrywania przez Bratysławę roli rzecznika Federacji Rosyjskiej w UE⁹³.

Bardziej selektywną politykę europejską prowadził rząd wyłoniony w rezultacie wyborów parlamentarnych w rozpisanych na 2010 r. Pierwszy raz w historii Słowacji na czele rządu stanęła kobieta – Iveta Radičová, rok wcześniej z poparciem partii opozycyjnych kandydująca w wyborach prezydenckich, w których dopiero w drugiej turze musiała uznać wyższość ubiegającego się o reelekcję Gašparoviča. Pozycja Radičovej była o wiele słabsza niż Ficy w poprzednim gabinecie. Po raz pierwszy premierem nie był lider największej partii koalicyjnej, a największym atutem Radičovej był niewielki elektorat negatywny i stosunkowo duże zaufanie społeczne deklarowane w badaniach sondażowych. Podczas czerwcowego posiedzenia Rady Narodowej premier zaprezentowała program swojego rządu, w którym podkreśliła swoje przywiązanie do pełnienia aktywnej roli na forum Unii Europejskiej. Ale w przeciwieństwie do swojego poprzednika podkreśliła też wagę współpracy regionalnej i rolę Sojuszu Północnoatlantyckiego dla budowania architektury bezpieczeństwa europejskiego⁹⁴. Nowe wyznaczone cele w polityce europejskiej były konsekwencją doświadczeń słowackich związanych z pierwszymi miesiącami funkcjonowania w strefie euro, a także z kryzysem gazowym wywołanym przez Federację Rosyjską zimą 2009 r., który bardzo mocno uderzył w Słowację. Zażegnaniu temu niebezpieczeństwu służyło uaktywnienie współpracy na poziomie regionalnym, podróże robocze do sąsiednich stolic, by spróbować uzgodnić plan działania na rzecz zbudowania systemu dywersyfikacji dostaw surowców energetycznych. Tuż po zaprzysiężeniu z podobną misją Radičová przyjechała do Warszawy, ale wówczas nie spotkała się z pozytywnym przyjęciem⁹⁵. Jednak efektem ówczesnej słowackiej aktywności było otwarcie dyskusji o solidarności energetycznej, o roli państw Grupy Wyszehradzkiej w jej budowaniu, gdyż bez działań Słowacji w tym obszarze wszelkie podejmowane próby były z góry skazane na niepowodzenie, skoro Bratysława jest jedyną stolicą graniczącą ze wszystkimi pozostałymi państwami wyszehradzkimi. Rezultatem tych działań było uzgodnienie „Mapy drogowej w kierunku wspólnego regionalnego rynku gazu V4” i przyjęcie tego dokumentu podczas polskiej prezydencji w Grupie Wyszehradzkiej w czerwcu 2013 r.⁹⁶ Rząd Radičovej musiał się zmierzyć z jeszcze jednym

92 P. Bajda, *Małe państwo na arenie międzynarodowej* ...

93 Szerzej: P. Bajda, *Republika Słowacka w Unii Europejskiej – jej kręta droga do członkostwa i pierwsze lata doświadczeń wspólnotowych*, w: *Pierwsza pięciolatka. Małe państwa Europy Środkowo-Wschodniej w Unii Europejskiej*, red. R. Żelichowski, Instytut Nauk Politycznych PAN, Warszawa 2010, s. 155-158.

94 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, júl 2010, Parlamentarna tlač no. 39, <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=226328> (dostęp: 6.09.2017).

95 P. Bajda, *Małe państwo na arenie międzynarodowej* ...

96 *Raport polskiego przewodnictwa w Grupie Wyszehradzkiej lipiec 2012 – czerwiec 2013*, red. P. Bajda, Warszawa 2013, s. 53-56.

wyzwaniem o charakterze unijnym. Na czasy jej rządu przypadł szczyt kryzysu finansowego strefy euro i podejmowane na forum Unii Europejskiej działania, by nie dopuścić do bankructwa Grecji. Gdy w październiku 2011 r. przed słowackimi parlamentarzystami stanęła kwestia podniesienia składki krajowej w europejskim ratunkowym funduszu stabilizacyjnym doszło do sporów wewnątrz koalicji, który doprowadził do upadku rządu Radičovej. Nie oznacza to, że nagle duża część słowackiej sceny politycznej, z rządem na czele, zmieniła swój stosunek do Unii Europejskiej czy swoje dotychczasowe stanowisko, by pozostać w głównym nurcie integracyjnym. Historia upadku rządu Radičovej, przy okazji głosowania nad funduszem ratunkowym dla Grecji, jest raczej dobrą ilustracją, jak problematyka europejska może być wykorzystywana do walki wewnętrznej. Jedną z partii koalicyjnych SaS głosami swoich liderów zakwestionowała sensowność ratowania „leniwych Greków”, próbując poniekąd w ten sposób podkreślić, jak ciężką pracę wykonali Słowacy, by się znaleźć w konkretnym miejscu w Europie. Będący wówczas w opozycji politycy *Smer-SD*, którzy przez cały czas podkreślali swoje poparcie dla europejskiego funduszu stabilizacyjnego, uznali, że kryzys wewnątrz koalicji rządowej może być dobrą okazją do przyspieszenia wyborów, co też się stało. Według słów ustępującej premier Radičovej ówczesny przewodniczący Rady Europejskiej Herman van Rompuy miał powiedzieć, że na Słowacji europejskie zagadnienia stają się szybko wewnętrznymi tematami sporów⁹⁷.

Kolejny słowacki rząd wyłoniony w wyniku przedterminowych wyborów w 2012 r. przyniósł pierwszy raz w historii szansę zbudowania gabinetu jednorodnego. Fico i jego *Smer-SD* zdobyli bowiem bezwzględną większość mandatów w Radzie Narodowej i przejęli pełną odpowiedzialność za agendę rządową. W swoim programowym wystąpieniu Fico podkreślał, że celem jego rządu będzie utrzymanie Słowacji w głównym nurcie integracyjnym, opowiadał się za pogłębioną integracją w ramach strefy euro, chciał w bardziej efektywny sposób wykorzystywać fundusze europejskie. W swoim wystąpieniu zaznaczył też chęć pokazania, jak bardzo Słowacja jest krajem sukcesu przy okazji zbliżającej się 10. rocznicy wejścia do Unii Europejskiej i w ramach przygotowań do przejęcia prezydencji Radzie Unii Europejskiej w drugiej połowie 2016 r.⁹⁸ Działania proeuropejskie rządu zostały wystawione na próbę przez kryzys migracyjny, masową falę napływu migrantów tzw. szlakiem bałkańskim przez Węgry latem 2015 r. Rząd słowacki wraz z czeskim gabinetem stanęli w obronie Viktora Orbána żądającego od Unii Europejskiej skutecznych działań na rzecz ochrony granic zewnętrznych i obrony dorobku Strefy Schengen. Postawa ta stała w sprzeczności wobec polityki głównych stolic europejskich i Komisji Europejskiej promującej otwarcie granic dla migrantów. Rząd słowacki ostro sprzeciwiał się planom Komisji Europejskiej, by wprowadzić system obowiązkowego przyjmowania ustalonych kwot przez poszczególne państwa członkowskie. Słowacki minister spraw wewnętrznych głosował przeciwko temu mechanizmowi na forum Rady ds. Wymiaru Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych UE we wrześniu 2015 r., na którym to spotkaniu większością kwalifikowaną przyjęto decyzję o relokacji 56 000 migrantów z obozów we Włoszech i Grecji⁹⁹. Na Słowację miało trafić 802 migrantów z tej grupy. Próbując zrozumieć postawę Bratysławy wo-

97 Więcej o okolicznościach upadku rządu Radičovej mówiła ona sama w wywiadzie – rzecze: I. Radičová i E. Lesná, *Krajina hrubých čiar*, Ikar, Bratislava 2013, s. 133-145.

98 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, máj 2012, Parlamentarna tlač no. 37 <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=366200> (dostęp: 6.09.2017).

99 *UE podzieliła uchodźców, było głosowanie. Cztery kraje przeciwko, Polska jak większość*, 22.09.2015, tvn24, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/szefowie-unijnych-msw-uzgodnili-podzial-uchodzcow,579199.html> (dostęp: 6.09.2017).

bec wyzwania migracyjnego, tylko częściowo można ją tłumaczyć zbliżającymi się wyborami parlamentarnymi, rozpiętymi na marzec 2016 r. Nie mniej prawdopodobnym wyjaśnieniem, dlaczego Słowacja próbująca się utrzymać przez lata w głównym nurcie integracyjnym nagle stanęła na czele krucjaty przeciw Brukseli, mogą być słowackie obawy wobec sposobu procedowania przez instytucje wspólnotowe. Dla małego państwa cierpiącego na deficyt siły politycznej czy wpływu politycznego, kluczowym sposobem na rekompensowanie swoich słabości jest opieranie się o zasady prawa międzynarodowego. Z perspektywy premiera Ficy sposób procedowania tej sprawy, przede wszystkim przesunięcie decyzji z forum Rady Europejskiej na poziom ministrów spraw wewnętrznych, był złamaniem zasad wspólnotowych, siłowym działaniem Komisji Europejskiej żądającej od mniejszych aktorów podporządkowania się dyktatowi. Bratysława mogła czuć się zobligowana do działania, bojąc się, że akceptacja dla podejmowanych w ten sposób decyzji będzie pokusą, by Komisja Europejska wykraczała poza swój mandat w przyszłości. Parę dni po spotkaniu ministrów spraw wewnętrznych UE premier Fico zapowiedział złożenie skargi do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (ETS) podkreślając, że wspólnota europejska nie może działać na zasadzie dyktatu większości¹⁰⁰. Efektem tej postawy było złożenie przez rząd słowacki oficjalnej skargi na decyzję UE do ETS z początkiem grudnia 2016 r. Słowacy postawili Komisji Europejskiej sześć zarzutów, przede wszystkim wskazali na złamanie norm traktatowych, przekroczenie uprawnień, podkreślali, że organy unijne w ten sposób naruszyły uprawnienia przypisane parlamentom narodowym, ale i Parlamentowi Europejskiemu, powołali się w skardze też na niedochowanie zasady proporcjonalności przyjętych rozwiązań do osiągnięcia zamierzonych celów¹⁰¹. Ostatecznie 6 września 2017 r. Wielka Izba ETS odrzuciła słowacką skargę uznając, że tryb procedowania był właściwy dla działań o charakterze tymczasowym, a przymuszanie migrantów do osiedlenia się w konkretnych państwach nie łamie ich praw podstawowych, bo relokacja jest środkiem nadzwyczajnym¹⁰².

W cieniu sporu z UE wokół decyzji o przymusowej relokacji Bratysława przygotowywała się do przejścia prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. Jeszcze przed wyborami parlamentarnymi rozpiętymi na marzec 2016 r. uruchomiono stronę internetową dedykowaną prezydencji (www.eu2016.sk) i rozpoczęto akcję informacyjną.

W rezultacie wyborów parlamentarnych przeprowadzonych na Słowacji z początkiem marca 2016 r. premierowi Fico udało się utrzymać władzę, ale wynik partii *Smer-SD* był o wiele słabszy niż cztery lata wcześniej. Wymagało to od premiera znalezienia koalicjantów, z którymi mógłby utworzyć większość parlamentarną. Ku zdziwieniu części obserwatorów w jednym rządzie znaleźli się wraz z socjaldemokratami przedstawiciele słowackich narodowców z *SNS*, politycy mniejszości węgierskiej z *Most-Híd* i środowiska skupionego wokół *#Siet'*. Premier Fico przedstawiając w kwietniu 2016 r. na forum Rady Narodowej program swojego nowego rządu podkreślał we wstępnej części *exposé*, że głównym jego celem będzie udana organizacja pierwszej, historycznej słowackiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. Nawiązując do dotychczasowych kryzysów wstrząsających strefą euro wskazywał na konieczność wypracowania nowych mechanizmów chroniących dorobek

100 *Premiér: Slovensko podá pre kvóty žalobu a dobrovoľne pôjde do infrigementu*, z dn. 23.09.2015, archiwum TASR, www.tasr.sk (dostęp: 7.09.2017).

101 Za: InfoCuria – Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości, Skarga wniesiona w dniu 2 grudnia 2015 r. – Republika Słowacka / Rada Unii Europejskiej, Sprawa C-643/15, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=173998&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=779505> (dostęp: 7.09.2017).

102 Za: InfoCuria - Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości, Wyrok Trybunału (wielka izba) z dn. 6 września 2017 r., <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=194081&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=708158> (dostęp: 10.09.2017).

unii walutowej. Omawiając dokładniej program polityki europejskiej i zagranicznej Fico podkreślał, że przed Europą stoją ogromne wyzwania związane nie tylko z migracją, ale też brakiem stabilizacji na wschodnich rubieżach EU związanych z konfliktem rosyjsko-ukraińskim. Mówiąc o Unii Europejskiej, jako podstawowym środowisku międzynarodowym dla Słowacji, nie omieszczał wskazać, że ze swoimi działaniami UE przestaje być konkurencyjna na rynkach światowych. Nawiązując do kryzysu migracyjnego Fico stwierdził, że Słowacja jest zainteresowana współpracą z Unią Europejską na rzecz jego rozwiązania, ale podejmowane środki zaradcze muszą uwzględniać specyfikę wewnętrzną poszczególnych państw członkowskich. Wskazał jednak, że Bratysława jest zwolennikiem głębszej integracji, szczególnie w obszarze fiskalnym, opowiedział się za utworzeniem europejskiego funduszu inwestycyjnego i stabilizacją strefy euro. Wskazując na Republikę Czeską jako państwo, z którym Bratysławę łączą ponadstandardowe relacje i aktywność w Grupie Wyszehradzkiej, będącą skutecznym narzędziem promocji słowackich celów, powiedział także, że strategicznym partnerem były i pozostaną Niemcy, jako kluczowe państwo członkowskie UE¹⁰³.

Wyjątkowym okresem realizacji polityki europejskiej była druga połowa 2016 r., kiedy to Słowacja przewodziła pracom Rady Unii Europejskiej. Tuż przed przejściem sterów unijnych rząd ogłosił pięciopunktowy program prezydencji: działań na rzecz wzrostu gospodarczego; tworzenia jednolitego rynku usług cyfrowych; budowania europejskiej unii energetycznej, aktywnej polityki migracyjnej i działań na rzecz dalszego rozszerzania Unii Europejskiej.

W opisowym programie słowackiego przewodnictwa w części poświęconej migracjom podkreślono, że nadrzędną wartością UE jest dorobek Strefy Schengen, a europejskim zadaniem sprawna ochrona unijnych granic zewnętrznych. Autorzy programu za unijne wyzwanie uznali niedopuszczenie, by dotychczasowa konstrukcja prawna była niszczone przez „nieregularną migrację”, w zamian Słowacy zaproponowali przyjęcie ogólnoeuropejskich reguł tworzących inteligentne unijne granice¹⁰⁴.

Najważniejszym wydarzeniem słowackiej prezydencji był nieoficjalny wrześniowy szczyt UE w Bratysławie. Charakter spotkania był podyktowany chęcią przygotowania stanowiska państw członkowskich Unii na rezultat brytyjskiego referendum w sprawie wystąpienia Londynu ze wspólnoty. Dlatego też na spotkanie Bratysławskie nie została zaproszona brytyjska delegacja. Warto jednak zauważyć, że w czasie szczytu więcej uwagi poświęcono problematyce migracyjnej niż *Brexitowi*. Wyraźnie zarysowały się dwa obozy, część państw unijnych opowiedziała się za proponowanym przez Komisję Europejską i największe stolicy mechanizmem relokacji, podczas gdy gospodarz spotkania wspierany przez pozostałe państwa Grupy Wyszehradzkiej postulował przyjęcie zasady „elastycznej solidarności”, pozwalającej poszczególnym państwom na samodzielnie decydowanie, w jaki sposób chcą i mogą wspomóc południowe państwa unijne borykające się z falą migracji. Rozbieżność stanowisk znalazła swoje odbicie w przyjętej na koniec szczytu deklaracji, w której bardziej wska-

103 *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky*, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, apríl 2016, Parlamentarna tlač no. 45 <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=7&ID=45> (dostęp: 11.09.2017).

104 *Program predsedníctva Slovenskej republiky v Rade Európskej únie 1. júl – 31. decembra 2016*, <http://www.eu2016.sk/data/documents/presidency-programme-sk-final2.pdf> (dostęp: 11.09.2017).

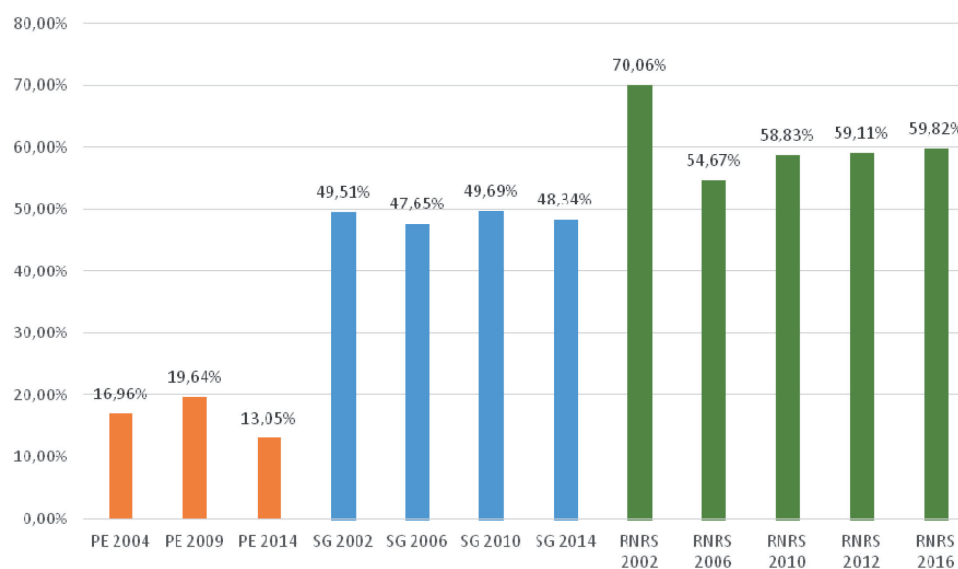
ziano na konieczność wypracowania konsensusu wobec wyzwań migracyjnych, niż na konkretne instrumenty walki z napływem migrantów, obligatoryjne dla wszystkich członków wspólnoty europejskiej¹⁰⁵.

Jednak odmienna postawa Bratysławy wobec dominującej w Unii Europejskiej polityki migracyjnej nie oznacza słowackiej rezygnacji z głównego nurtu integracyjnego. Sprzeciw dla pomysłu przymusowego relokowania uchodźców należy odczytać jako chęć zaznaczenia swojego prawa do podejmowania decyzji przynajmniej w ograniczonym zakresie. W żaden sposób jednak nie zmienia to postrzegania przez rządzących w Bratysławie swojego miejsca w UE – Słowacji, jako państwa zainteresowanego pogłębieniem integracji europejskiej i uznającego swój sukces za zależny od strategicznej współpracy politycznej z Brukselą i gospodarczej z Berlinem bardziej niż z państwami regionu. Dlatego należy uznać za bliskie prawdy stwierdzenia słowackiego dziennikarza Martina Šimečki, że rząd słowacki mając do wyboru solidarność regionalną lub dobre relacje z Brukselą wybierze to drugie¹⁰⁶.

PARLAMENT EUROPEJSKI

Na Słowacji, podobnie jak w pozostałych dziewięciu państwach, które przystąpiły do Unii Europejskiej wybory do Parlamentu Europejskiego odbywały się trzykrotnie: w 2004, 2009 i 2014 r. Za każdym razem „cieśzyły się” one bardzo niską frekwencją wyborczą (2004 – 16,96%, 2009 – 19,64%, 2014 – 13,05%). Jest ona zdecydowanie niższa aniżeli w przypadku wyborów do Rady Narodowej RS oraz samorządów terytorialnych (gminnych) (zob. diagram poniżej).

Wykres 14. Frekwencja wyborcza na Słowacji (2002-2016)

PE – Parlament Europejski

SG – Samorząd gminny

RNRS – Rada Narodowa Republiki Słowackiej

Źródło: Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://volby.statistics.sk>.

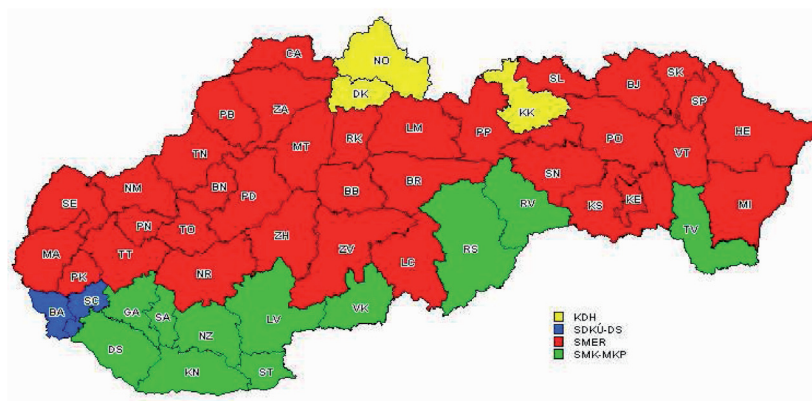
105 Patrz: *Deklaracja z Bratysławy*, Bratysława, 16 września 2016 roku, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/09/pdf/160916-bratislava-declaration-and-roadmap/> (dostęp: 12.09.2017).

106 M. M. Šimečka, *Słowacja ucieka przed Polską. Premier Fico porzuca orbana i Kaczyńskiego i łapie się Zachodu*, OKO. pres, 12.08.2017, <https://oko.press/nawet-slowacja-ucieka-polska-premier-fico-porzuca-orbana-kaczynskiego-lapie-sie-zachodu/> (dostęp: 12.09.2017).

W wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2004 r. swoich kandydatów zgłosiło 17 partii politycznych, w 2009 r. – 16 partii, zaś w 2014 – aż 29 partii politycznych. W pierwszych wyborach o 14 mandatów ubiegało się 188 kandydatów, w drugich (2009) o 13 mandatów – 184 osoby, zaś w 2014 r. również o 13 mandatów aż 333 osoby. We wszystkich trzech wyborach swoich kandydatów zgłosiły jedynie cztery partie polityczne: *Kresťanskodemokratické hnutie* (KDH) – ogółem 40 kandydatów, *SMER (tretia cesta) / SMER - sociálna demokracia* – również 40 kandydatów, *Koalícia Slovenská národná strana* (SNS), *Pravá Slovenská národná strana* (PSNS) – 39 kandydatów, *Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana* [SDKÚ (2004), SDKÚ-DS (2009)] – 39 kandydatów. Aż 35 partii (komitetów wyborczych) wzięło udział tylko w jednych wyborach. Ogółem we wszystkich trzech wyborach najwięcej mandatów uzyskali przedstawiciele następujących partii politycznych: *SMER (tretia cesta) / SMER - sociálna demokracia* – 12 mandatów, *Kresťanskodemokratické hnutie* i *Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana* – po 7 mandatów, *Ludová strana - Hnutie za demokratické Slovensko* i *Strana maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja* – po 4 mandaty. Po jednym mandacie uzyskały następujące partie lub koalicje wyborcze: MOST – HÍD; NOVA, *Konzervatívni demokrati Slovenska*, *Občianska konzervatívna strana*; *OBYČAJNÍ LUDIA a nezávislé osobnosti*; *Sloboda a Solidarita*; *Slovenská národná strana*; *Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja*. W dotychczasowych wyborach największy sukces jeśli chodzi o poparcie wyborcze odniosła w roku 2009 partia *SMER – sociálna demokracia* uzyskując wynik na poziomie 32,01% i wprowadzając do Parlamentu Europejskiego pięciu (na trzynastu) posłów (zob. tabela nr 5).

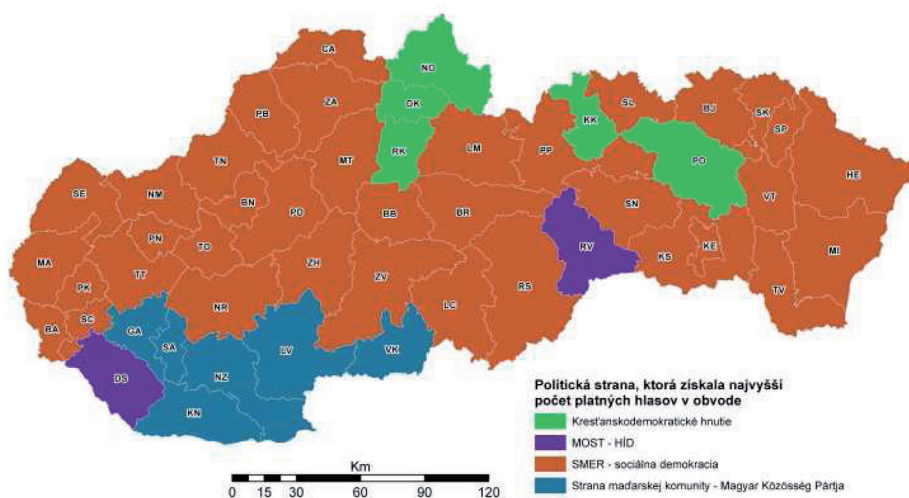
Rozmiary poparcia dla partii SMER w ostatnich dwóch wyborach (2009, 2014) dobrze ilustrują zamieszczone poniżej mapy pokazujące wyniki wyborcze w poszczególnych okręgach. W większości okręgów partia ta odniosła zwycięstwo, wyjątek od tej zasady stanowiły w 2009 r. trzy regiony: południowosłowacki, w którym tradycyjnie zwyciężają partie węgierskie (w tym przypadku: *Strana maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja* – zwycięstwo w 11 okręgach), Bratislava z podstołecznym okręgiem seneckim z dominującą pozycją partii *Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana* (2 okręgi), północnosłowacki (3 okręgi – Namiestowo, Dolny Kubin i Kieżmark) – dający zwycięstwo partii *Kresťanskodemokratické hnutie*. W wyborach w 2014 r. zarysowują się już tylko dwa regiony, w których SMER nie uzyskał dominującej pozycji, a mianowicie: region południowosłowacki z dominującą pozycją partii węgierskiej: *Strana maďarskej koalície - Magyar Koalíció Pártja* (6 okręgów) i węgiersko-słowackiej MOST – HÍD (2 okręgi) oraz region północnosłowacki, w którym *Kresťanskodemokratické hnutie* tym razem zwyciężyło w pięciu okręgach.

Wykres 15. Partie, które zwyciężyły w poszczególnych okręgach wyborczych w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 r.

Źródło: Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://volby.statistics.sk>.

Wykres 16. Partie, które zwyciężyły w poszczególnych okręgach wyborczych w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014 r.

Źródło: Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://volby.statistics.sk>.

Tabela 5. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego na Słowacji (2004-2014)

		2004	2004	2004	2009	2009	2009	2014	2014	2014	Kandydaci 2004-2014	Mandaty 2004-2014
		Kandydaci	%	mandaty	Kandydaci	%	mandaty	Kandydaci	%	mandaty		
1.	7 STATOČNÝCH REGIONÁLNA STRANA SLOVENSKA	X	X	X	X	X	X	13	0,48%	0	13	0
2.	Agrárna strana vidieka	X	X	X	4	0,45%	0	X	X	X	4	0
3.	AKTÍVNE ŽENY - OS Slovenska	8	0,70%	0	X	X	X	X	X	X	8	0
4.	Aliancia nového občana	14	4,65%	0	X	X	X	X	X	X	14	0
5.	DEMOKRATICKÁ OBČIANSKA STRANA	X	X	X	X	X	X	13	0,22%	0	13	0
6.	Demokratická strana	X	X	X	12	0,29%	0	X	X	X	12	0
7.	Demokratická únia Slovenska	1	0,19%	0	X	X	X	X	X	X	1	0
8.	EURÓPSKA DEMOKRATICKÁ STRANA	X	X	X	X	X	X	13	0,66%	0	13	0
9.	Koalícia Hnutie za demokraciu, Ľudová únia	14	1,69%	0	X	X	X	X	X	X	14	0
10.	Koalícia Slovenská národná strana, Pravá Slovenská národná strana	14	2,01%	0	X	X	X	X	X	X	14	0
11.	Komunistická strana Slovenska	14	4,54%	0	12	1,65%	0	13	1,51%	0	39	0

12.	Konzervatívni demokrati Slovenska - Občianska konzervatívna strana	X	X	X	13	2,10%	0	X	X	X	13	0
13.	Kresťanská SLOVENSKÁ NÁRODNÁ STRANA	X	X	X	X	X	X	13	0,64%	0	13	0
14.	Kresťanskodemokratické hnutie	14	16,19%	3	13	10,87%	2	13	13,21%	2	40	7
15.	LIGA, občiansko-liberálna strana	X	X	X	13	0,28%	0	X	X	X	13	0
16.	Ludová strana - Hnutie za demokratické Slovensko	14	17,04%	3	13	8,97%	1	X	X	X	27	4
17.	Ludová strana Naše Slovensko	X	X	X	X	X	X	10	1,73%	0	10	0
18.	Maďarská federalistická strana	12	0,22%	0	X	X	X	X	X	X	12	0
19.	Maďarská kresťanskodemokratická aliancia - Magyar Kereszténydemokrata Szövetség	X	X	X	X	X	X	5	0,20%	0	5	0
20.	Magnificat Slovakia	X	X	X	X	X	X	2	1,18%	0	2	0
21.	MISIA 21 - Hnutie kresťanskej solidarity	X	X	X	1	0,42%	0	X	X	X	1	0
22.	MOST-HÍD	X	X	X	X	X	X	13	5,83%	1	13	1
23.	Národ a Spravodlivosť - naša strana	X	X	X	X	X	X	9	1,38%	0	9	0
24.	NOVA, Konzervatívni demokrati Slovenska, Občianska konzervatívna strana	X	X	X	X	X	X	13	6,83%	1	13	1
25.	NOVÝ PARLAMENT	X	X	X	X	X	X	6	0,16%	0	6	0
26.	Občianska konzervatívna strana	1	1,00%	0	X	X	X	X	X	X	1	0
27.	OBYČAJNÍ LUDIA a nezávislé osobnosti	X	X	X	X	X	X	13	7,46%	1	13	1
28.	PRÁVO A SPRAVODLIVOSŤ	X	X	X	X	X	X	12	1,66%	0	12	0
29.	PRIAMA DEMOKRACIA, Kresťanská ľudová strana	X	X	X	X	X	X	13	0,42%	0	13	0
30.	Rómske kresťanské demokratické hnutie v Slovenskej republike	1	0,69%	0	X	X	X	X	X	X	1	0
31.	Sloboda a Solidarita	X	X	X	13	4,71%	0	13	6,66%	1	26	1
32.	Slobodné fórum	14	3,25%	0	13	1,57%	0	X	X	X	27	0
33.	Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana	14	17,09%	3	12	16,98%	2	13	7,75%	2	39	7

34.	Slovenská ľudová strana	14	0,17%	0	X	X	X	13	0,46%	0	27	0
35.	Slovenská národná strana	X	X	X	13	5,55%	1	13	3,61%	0	26	1
36.	SMER (tretia cesta) / SMER - sociálna demokracia**	14	16,89%	3	13	32,01%	5	13	24,09%	4	40	12
37.	Strana demokratickeho Slovenska	X	X	X	X	X	X	13	1,49%	0	13	0
38.	Strana demokratickej ľavice	X	X	X	13	0,62%	0	X	X	X	13	0
39.	Strana maďarskej koalície - Magyar Koalíció Pártja	11	13,24%	2	13	11,33%	2	X	X	X	24	4
40.	Strana maďarskej komunity - Magyar Közösség Pártja	X	X	X	X	X	X	13	6,53%	1	13	1
41.	Strana moderného Slovenska	X	X	X	X	X	X	13	0,50%	0	13	0
42.	Strana občianskej ľavice	X	X	X	X	X	X	8	0,23%	0	8	0
43.	Strana TIP	X	X	X	X	X	X	13	3,69%	0	13	0
44.	Strana zelených	X	X	X	13	2,11%	0	8	0,46%	0	21	0
45.	ÚSVIT	X	X	X	X	X	X	13	0,49%	0	13	0
46.	VZDOR - strana práce	X	X	X	X	X	X	13	0,31%	0	13	0
47.	Živnostenská strana Slovenskej republiky	14	0,35%	0	X	X	X	X	X	X	14	0
		188		14	184		13	333		13		

Źródło: Oprac. własne na podstawie: Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://volby.statistics.sk>.

Dotychczas w Parlamencie Europejskim zasiadało 27 posłów wybranych na Słowacji, z czego czterech polityków we wszystkich trzech kadencjach, pięciu – w dwóch kadencjach, a osiemnastu tylko w jednej. Nieprzerwanie od 2004 r. w Parlamencie Europejskim zasiada dwóch posłów wybranych z list KDĤ – Miroslav Mikolášik i Anna Záborská oraz dwóch posłów z list wyborczych SMER – Monika Beňová (Flašíková) i Vladimír Maňka (zob. tabela poniżej).

Tabela 6. Słowaccy posłowie do Parlamentu Europejskiego (2004-2014)

	Posel	2004	2009	2014	Partia
1	Ján Hudacký (1)	x			Kresťanskodemokratické hnutie
2	Miroslav Mikolášik (3)	x	x	x	Kresťanskodemokratické hnutie
3	Anna Záborská (3)	x	x	x	Kresťanskodemokratické hnutie
4	Peter Baco (1)	x			Ľudová strana - Hnutie za demokratické Slovensko

5	Irena Belohorská (1)	x			Ludová strana - Hnutie za demokratické Slovensko
6	Sergej Kozlík (2)	x	x		Ludová strana - Hnutie za demokratické Slovensko
7	József Nagy (1)			x	MOST - HÍD
8	Jana Žitňanská (1)			x	NOVA, Konzervatívni demokrati Slovenska, Občianska konzervatívna strana
9	Branislav Škripek (1)			x	OBYČAJNÍ LUDIA a nezávislé osobnosti
10	Richard Sulík (1)			x	Sloboda a Solidarita
11	Milan Gaľa (1)	x			Slovenská demokratická a kresťanská únia
12	Zita Pleštinská (1)	x			Slovenská demokratická a kresťanská únia
13	Eduard Kukan (2)		x	x	Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana
14	Ivan Štefanec (1)			x	Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana
15	Peter Šťastný (2)	x	x		Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana*
16	Jaroslav Paška (1)		x		Slovenská národná strana
17	Katarína Neveďalová (1)		x		SMER - sociálna demokracia
18	Monika Smolková (1)		x		SMER - sociálna demokracia
19	Boris Zala (2)		x	x	SMER - sociálna demokracia
20	Maroš Šefčovič (1)			x	SMER - sociálna demokracia
21	Miloš Koterec (1)	x			SMER (tretia cesta)
22	Monika Beňová (Flašíková) (3)	x	x	x	SMER (tretia cesta) / SMER - sociálna demokracia
23	Vladimír Maňka (3)	x	x	x	SMER (tretia cesta) / SMER - sociálna demokracia
24	Edit Bauer (2)	x	x		Strana maďarskej koalície - Magyar Koalíció Pártja
25	Árpád Duka-Zólyomi (1)	x			Strana maďarskej koalície - Magyar Koalíció Pártja
26	Alajos Mészáros (1)		x		Strana maďarskej koalície - Magyar Koalíció Pártja
27	Pál Csáky (1)			x	Strana maďarskej komunity - Magyar Közösség Pártja

Žródło: Oprac. własne na podstawie: Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://volby.statistics.sk>.

Poniższa tabela zawiera informacje o afiliacji posłów wybranych na Słowacji do poszczególnych grup parlamentarnych w Parlamencie Europejskim, następną z kolei informuje o liczbie posłów słowackich będących członkami poszczególnych grup w czasie ostatnich trzech kadencji (2004-2014). I tak, najwięcej posłów, bo równo połowa wszystkich wybranych (20) w latach 2004-2014 należało do Europejskiej Partii Ludowej (Chrześcijańscy Demokraci). Na drugim miejscu znajduje się Grupa Postępowego Sojuszu Socjalistów i Demokratów

w Parlamencie Europejskim z 12 posłami wybranymi na Słowacji. W pierwszej grupie zasiadali lub zasiadają nadal posłowie wybrani z list następujących partii: *Kresťanskodemokratické hnutie*, *MOST – HÍD*, *Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana*, *Strana maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja*, *Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja*. Z kolei do Grupy Postępowego Sojuszu Socjalistów i Demokratów w Parlamencie Europejskim należą wyłącznie posłowie wybrani z list partii SMER.

Tabela 7. Posłowie słowaccy w grupach parlamentarnych w Parlamencie Europejskim (2004-2014)

Partia (koalicja) słowacka	Grupa w Parlamencie Europejskim	Liczba posłów
NOVA, Konzervatívni demokrati Slovenska, Občianska konzervatívna strana	Europejscy Konserwatyści i Reformatorzy	1
OBYČAJNÍ LUDIA a nezávislé osobnosti	Europejscy Konserwatyści i Reformatorzy	1
Sloboda a Solidarita	Europejscy Konserwatyści i Reformatorzy	1
Slovenská národná strana	Grupa Europa Wolności i Demokracji Bezpośredniej	1
Kresťanskodemokratické hnutie	Grupa Europejskiej Partii Ludowej (Chrześcijańscy Demokraci)	7
MOST - HÍD	Grupa Europejskiej Partii Ludowej (Chrześcijańscy Demokraci)	1
Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana	Grupa Europejskiej Partii Ludowej (Chrześcijańscy Demokraci)	7
Strana maďarskej koalície - Magyar Koalíció Pártja	Grupa Europejskiej Partii Ludowej (Chrześcijańscy Demokraci)	4
Strana maďarskej komunity - Magyar Közösség Pártja	Grupa Europejskiej Partii Ludowej (Chrześcijańscy Demokraci)	1
Ludová strana - Hnutie za demokratické Slovensko	Niezwzieszeni (3) / Grupa Porozumienia Liberalistów i Demokratów na rzecz Europy (1)	4
SMER (tretia cesta) / SMER - sociálna demokracia	Grupa Postępowego Sojuszu Socjalistów i Demokratów w Parlamencie Europejskim	12

Źródło: Oprac. własne na podstawie: Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://volby.statistics.sk>.

Tabela 8. Posłowie słowaccy w grupach parlamentarnych w Parlamencie Europejskim (2004-2014), c.d.

Grupy parlamentarne w Parlamencie Europejskim	Liczba posłów wybranych na Słowacji
Europejscy Konserwatyści i Reformatorzy	3
Grupa Europa Wolności i Demokracji Bezpośredniej	1
Grupa Europejskiej Partii Ludowej (Chrześcijańscy Demokraci)	20
Grupa Porozumienia Liberalistów i Demokratów na rzecz Europy	1
Grupa Postępowego Sojuszu Socjalistów i Demokratów w Parlamencie Europejskim	12
Niezwzieszeni	3

Źródło: Oprac. własne na podstawie: Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://volby.statistics.sk>.

Słowaccy posłowie do Parlamentu Europejskiego w większości nie zajmowali prestiżowych stanowisk w Parlamencie lub innych instytucjach UE. Do wyjątków zaliczyć należy posła Maroša Šefčoviča – wiceprzewodniczącego Komisji Europejskiej, Eduarda Kukana – szefa delegacji PE do stosunków z Albanią, Bośnią i Hercegowiną, Serbią, Czarnogórą i Kosowem oraz Petera Štastego – wiceprzewodniczącego Delegacji PE przy Wspólnym Zgromadzeniu Parlamentarnym UE – AKP.

W ostatnich wyborach do Parlamentu Europejskiego (2014) z powodzeniem uczestniczyły aż cztery nowe partie polityczne: *OBYČAJNÍ LUDIA a nezávislé osobnosti, Sloboda a Solidarita, MOST – HÍD* oraz *NOVA, Konzervatívni demokrati Slovenska, Občianska konzervatívna strana*, wprowadzając do parlamentu po jednym posle. Po raz pierwszy nie udało się wprowadzić ani jednego posła partii *Ludová strana – Hnutie za demokratické Slovensko*. W wyborach nie powiodło się także *Slovenská národná strana*. Przy wyjątkowo niskiej frekwencji na poziomie 13,05% do zdobycia mandatu europosła wystarczyło w roku 2014 mniej niż 33 tys. głosów (w 2009 r. – nieco powyżej 74 tys.)¹⁰⁷.

ZAKOŃCZENIE

Republika Słowacja nie wypracowała spójnej doktryny integracyjnej ani polityki europejskiej. Podejmowane działania miały charakter doraźny i są obliczone przede wszystkim na utrzymanie pozycji na wewnętrznej scenie politycznej. Jednym poważniejszym krokiem, który został podjęty z pewną świadomością konsekwencji była zmiana nazwy słowackiego ministerstwa spraw zagranicznych poprzez dołączenie do niego członu „i spraw europejskich” (*Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí*). Słowacja aspiruje do członkostwa w głównym nurcie integracyjnym. Wejście do unii walutowej jest traktowane w Bratysławie jako dowód na zwieńczenie tego procesu. Jednak podejmowane działania nie były rezultatem opracowanych szacunków zysków i strat takiej polityki, ale raczej przyjęcia założenia, że proces europeizacji jest bezalternatywny, a zadeklarowanie jego przyjęcia było warunkiem przyspieszenia opóźnionego procesu negocjacji członkowskich z Unią Europejską.

Próbując znaleźć przyczyny takiego stanu rzeczy, nie można zapomnieć o krętej drodze Słowacji do Unii Europejskiej i świadomości słowackich polityków, że rządzą małym, a także peryferyjnym państwem, które samo musi bardziej zabiegać o względy w Brukseli niż oczekiwać na oferty i inicjatywy adresowane do Bratysławy. Do czynników utrudniających Słowakom prowadzenie polityki europejskiej opartej na wypracowanej wcześniej doktrynie należy zaliczyć słabość zaplecza ekspercko-akademickiego, którego głos tylko w niewielkim stopniu potrafi zaistnieć w debacie publicznej. Ponadto postawa rządzących Słowacją częściowo wynika z przekonania, że Bratysława nie dysponuje siłą pozwalającą jej na autonomiczne działania w obszarze polityki europejskiej, co najwyżej w najbardziej drażliwych kwestiach może zaznaczyć swoje odmienne stanowisko wobec działań Komisji Europejskiej i głównych stolic unijnych (uznanie Kosowa, fundusz ratunkowy strefy euro, polityka migracyjna).

Słowacja jest interesującym przykładem, jak małe państwo próbuje znaleźć dla siebie miejsce w architekturze europejskiej. Świadoma swoich słabości część z nich próbuje przekuć w atut, dlatego stara się być dumna

107 Z. Gabrizova, *Slovensko v EÚ 2014. Výročie v teni slovenského paradoxu*, “Ročenka zahraničnej politiky” 2014, s. 23-24.

z tego, że startując ze słabszej pozycji udało jej się dostać do Unii Europejskiej i jako pierwszemu państwu GW spełnić kryteria, by wejść do strefy euro. We współpracy regionalnej w formacie Grupy Wyszehradzkiej Słowacy widzą szansę na wzmocnienie swojej pozycji europejskiej i rozpoznawalności na arenie międzynarodowej. Grupa Wyszehradzka jest spokojną przystanią, podczas gdy aktywność na forach europejskich wymaga ciągłych zabiegów i pełnej mobilizacji naturalnie ograniczonego aparatu dyplomatycznego. Dlatego współpraca w ramach Grupy Wyszehradzkiej jest stałym punktem dyplomatycznej agendy Bratysławy. Rola GW w słowackiej polityce zagranicznej implikuje jej postawę, by nie dopuścić do przyjmowania nowych członków do Grupy Wyszehradzkiej, gdyż w tym przypadku pozycja Słowacji byłaby słabsza i straciłaby możliwość korzystania z ekskluzywności członkostwa ograniczającego się dzisiaj do czterech państw założycielskich. Dzięki GW Bratysława skuteczniej może prowadzić swoje działania na rzecz europeizacji Bałkanów Zachodnich, jako swoistej niszy w ramach podziału unijnych zadań wobec najbliższego wspólnotowego otoczenia.

LITERATURA

- BAJDA Piotr, *Elity polityczne na Słowacji w latach 1989-2010. Kręta droga do nowoczesnego państwa*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 2010.
- BAJDA Piotr, *Małe państwo na arenie międzynarodowej: polityka zagraniczna Republiki Słowackiej w latach 1993-2016*, Ośrodek Myśli Politycznej i Wydawnictwo Naukowe UKSW, Kraków – Warszawa 2017.
- BAJDA Piotr, *Przywództwo partyjne na Słowacji: od apolitycznej polityki do profesjonalizmu?*, w: *Przywództwo partyjne w państwach postkomunistycznych*, red. M. Hartliński, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2015, s. 215-237.
- BAJDA Piotr, *Republika Słowacka w Unii Europejskiej – jej kręta droga do członkostwa i pierwsze lata doświadczeń wspólnotowych*, w: *Pierwsza pięciolatka. Małe państwa Europy Środkowo-Wschodniej w Unii Europejskiej*, red. R. Żelichowski, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2010, s. 137-158.
- BAJDA Piotr, ZENDEROWSKI Radosław, *Słowacja*, w: *Doktryny integracyjne państw europejskich*, red. K. Zuba, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2017, s. 205-224.
- Boris Kollár to povedal bez okolokov: Toto si myslí o Európskej únii!, „Nový čas” 5.01.2017, archiwum, <https://www.cas.sk/clanok/494505/boris-kollar-to-povedal-bez-okolkov-toto-si-myslim-o-europskej-unii/> (dostęp: 1.09.2017).
- BUGÁR Bela, *Žijemy v takej krajine... O Maďaroch, Slovákoch, premárnených príležitostiach a vynárajúcich sa možnostiach*, Kalligram, Bratislava 2004.
- ČARNOGURSKÝ Ján, *Videné od Dunaja*, Kalligram, Bratislava 1997.
- ČARNOGURSKÝ Ján, *Cestami KDĽH*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2007.
- Časopis Naše Slovensko, <http://www.naseslovensko.net/o-nas/> (dostęp: 1.09.2017).
- CHMEL Rudolf, *Slovenský komplex*, Kalligram, Bratislava 2010.
- DELONG Marek, ŽARNA Krzysztof, *Republika Słowacka i Rzeczpospolita Polska na drodze do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013.
- Deklaracja z Bratysławy, Bratysława, 16 września 2016 roku, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/09/pdf/160916-bratislava-declaration-and-roadmap/> (dostęp: 12.09.2017).
- Dlaczego rozchodzą się Czesi i Słowacy? Odpowiedzi z praskiej perspektywy*, „Tygodnik Powszechny” 1993, nr 1.

- Dobry štát slúži ľuďom. Plán #Siete na obdobie 2016-2020*, s. 77-79, <http://siet.sk/program/> (dostup: 1.09.2017).
Druhý deň rokovania 42. schôdze Národnej rady Slovenskej republiky 11. mája 2005 (stenogram z posiedzenia NRSR).
- DZIURINDA Mikuláš, *Kde je vôľa, tam je cesta*, L.C.A., Levice 2002.
- EU member countries, <<http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/>> (dostup: 3.01.2016).
- European Commission, Public Opinion, Eurobarometer Interactive, <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm> (dostup: 12.09.2017).
- FIGEL Ján, *Čo je inak po vstupe do EÚ*, „Pravda” 26.04.2005 (za: <http://www.euroinfo.gov.sk>, 13.04.2005).
- GABRIZOVA Zuzana, *Slovensko v EÚ 2014. Výročie v teni slovenského paradoxu*, „Ročenka zahraničnej politiky” 2014, s. 21-32.
- Gašparovič: *Euroústava patrí do NR SR*, TASR 31.03.2005.
- HENDERSON Karen, *Referendum Briefing No 7. The Slovak EU Accession Referendum 16-17 May 2003*, www.sussex.ac.uk/sei/documents/epern-ref-no-7.pdf (dostup: 12.07.2017).
- Hrušovský: *Prijatie euroústavy si vyžaduje novelu Ústavy SR*, TASR 12.04.2005.
- InfoCuria – Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości, Skarga wniesiona w dniu 2 grudnia 2015 r. – Republika Słowacka / Rada Unii Europejskiej, Sprawa C-643/15, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=173998&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=779505> (dostup: 7.09.2017).
- InfoCuria – Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości, Wyrok Trybunału (wielka izba) z dn. 6 września 2017 r., <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=194081&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=708158> (dostup: 10.09.2017).
- JACKOVÁ Anna, *Prieskum: Slováci si myslia, že utečeneckú krízu zvládneme sami*, <https://euractiv.sk/clanky/buducnost-eu/prieskum-slovaci-si-myslia-ze-utecenecku-krizu-zvladneme-sami/> (dostup: 10.07.2017).
- Jadro EÚ?*, (oświadczenie z dnia 16.08.2017), <http://siet.sk/jadro-eu/> (dostup: 1.09.2017).
- Konkretizácia Stratégie prijatia eura v SR, Číslo materiálu:UV-18407/2004, Program 99. schôdze vlády Slovenskej republiky, 8. September 2004, <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?id-Material=8438> (dostup: 4.09.2017).
- KOPEČEK Lubomír, SPÁČ Peter, *System partyjny Slovacji*, w: *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnątrz i pozycja międzynarodowa*, red. E. Pałka, Wrocław 2010, s. 111-132.
- KOPEČEK Lubomír, *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007.
- LÁŠTIC Erik, *V rukách politických strán. Referendum na Slovensku 1993-2010*, Univerzita Komenského, Bratislava 2011.
- Lipšic: *Euroústavou vznikne z EÚ štátny zväzok, na jej prijatie treba referendum*, Tlačová agentúra Slovenskej republiky (Agencja Prasowa Republiki Słowackiej, dalej: TASR) 27.10.2004.
- MAČOŠKOVÁ Andrea, *Desaťtisíce „migrantov” zo Slovenska pracujú v zahraničí. Kde ich je najviac?*, <<http://www.aktuality.sk/clanok/301422/migranti-zo-slovenska-pracuju-v-zahranici-v-ktorych-krajinach-ich-je-najviac/>> (dostup: 20.01.2016); *Migration and migrant population statistics*, 2015, <<http://>

ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics# Database> (dostęp: 20.01.2016).

MALOVÁ Darina, LÁŠTIC Erik, RYBÁŘ MAREK, *Slovensko ako nový členský štát. Európskej únie: Výzva z periferie?*, Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 2005.

MARUŠIAK Juraj, *Slovenské politické strany a vstup SR do EÚ (do roka 2012)*, w: *Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989, II. Časť*, red. M. Pekník, VEDA SAV, Ústav politických vied SAV, Bratislava 2016, s. 294.

MESEŽNIKOV Grigorij, *Vnútropolitický vývoj a politická scéna*, w: *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, red. M. Bútora, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1997, s. 19-98.

MESEŽNIKOV Grigorij, *Vnútropolitický vývoj a systém politický strán*, w: *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, red. M. Kollár, G. Mesežnikov, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000, s. 17-124.

MESEŽNIKOV Grigorij, *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán*, w: *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, red. M. Kollár, G. Mesežnikov, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2003, s. 19-125.

Most-Híd k rokovaniam o novom jadre Európskej únie, (oświadczenie z dnia 26.08.2017), <http://www.most-hid.sk/sk/most-hid-k-rokovaniam-o-novom-jadre-europskej-unie> (dostęp: 1.09.2017).

Návrh záverečného politického dokumentu riadneho snemu politickej strany Smer (Tretia cesta). Smer ako sociálna a právna alternatíva pravicovej vlády, Hlonovec10. Máj 2003, odbitka w dyspozycji autora.

Premiér: Slovensko podá pre kvóty žalobu a dobrovoľne pôjde do infrigementu, TASR, 23.09.2015, www.tasr.sk (dostęp: 7.09.2017).

Prezident Slovenskej republiky, www.prezident.sk (dostęp: 27.09.2017).

PRIESKUM: Takto by hlasovali Slováci v referende o zotrvaní v EÚ, <http://www.teraz.sk/slovensko/prieskum-hlasovanie-slovaci-eu/203218-clanok.html> (dostęp: 10.07.2017).

Prieskum: Väčšina Slovákov podporuje členstvo krajiny v EÚ a NATO, dokonca aj voliči Kotlebu, <http://hnonline.sk/slovensko/988620-prieskum-vacsina-slovakov-podporuje-clenstvo-krajiny-v-eu-a-nato-dokonca-aj-volici-kotlebu> (dostęp: 10.07.2017).

Program predsedníctva Slovenskej republiky v Rade Európskej únie 1. júl – 31. decembra 2016, <http://www.eu2016.sk/data/documents/presidency-programme-sk-final2.pdf> (dostęp: 11.09.2017).

Program Sme rodina – Boris Kollár 2016, <http://hnutie-smerodina.sk/Program-Hnutia-Sme-Rodina.pdf> (dostęp: 1.09.2017).

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, január 1995, Parlamentarna tlač no. 74, <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=289948> (dostęp: 3.09.2017).

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, júl 2006, Parlamentarna tlač no. 39 <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=157679> (dostęp: 5.09.2017).

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, júl 2010, Parlamentarna tlač no. 39, <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=226328> (dostęp: 6.09.2017).

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, máj 2012, Parlamentarna tlač no. 37 <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=366200> (dostęp: 6.09.2017).

- Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, november 1998, Parlamentarna tlač no. 67, <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=162069> (dostup: 4.09.2017).
- Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, november 2002, Parlamentarna tlač no. 22, <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=135520> (dostup: 4.09.2017).
- Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Materiál na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky, apríl 2016, Parlamentarna tlač no. 45 <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=7&ID=45> (dostup: 11.09.2017).
- Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, Parlamentarna tlač č. 461, <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=286166> (dostup: 3.09.2017).
- Programové zameranie strany SMER – sociálna demokracia na roky 2010-2014, <http://strana-smer.sk/programove-zameranie-strany-smer-socialna-demokracia-na-roky-2010-2014> (dostup: 31.08.2017).
- Programové zameranie strany SMER – sociálna demokracia na roky 2012-2016, <http://strana-smer.sk/programove-zameranie-strany-smer-socialna-demokracia-na-roky-2012-2016> (dostup: 31.08.2017).
- RADIČOVÁ Iveta, LESNÁ Luba, *Krajina hrubých čiar*, Ikar, Bratislava 2013.
- Raport polskiego przewodnictwa w Grupie Wyszehradzkiej lipiec 2012 – czerwiec 2013*, red. P. Bajda, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczpospolitej Polskiej, Warszawa 2013.
- SCHUTZ Peter, *V Budapešti bez tanku*, „SME” 12.07.2006, www.sme.sk (dostup: 4.09.2017).
- Sčítanie obyvateľov, domov a bytov v roku 2001, 2011*, Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://www.statistics.sk> (dostup: 18.12.2015).
- ŠIMEČKA Martin M, *Słowacja ucieka przed Polską. Premier Fico porzuca orbana i Kaczyńskiego i łapie się Zachodu*, OKO.press, 12.08.2017, <https://oko.press/nawet-slowacja-ucieka-polska-premier-fico-porzuca-orbana-kaczynskiego-lapie-sie-zachodu/> (dostup: 12.09.2017).
- SITA, *Robert Fico chce byť pri budovaní jadra EÚ*, „Týždeň” 23.08.2017, archiwuminternetowe www.tyzden.sk (dostup: 31.08.2017).
- SKOTNICKI Krzysztof, *Wstęp*, w: *Konstytucja Republiki Słowackiej z 1 września 1992*, przekł. K. Skotnicki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003.
- STAT.dat., Verejná databáza údajov <<http://statdat.statistics.sk/>> (dostup: 6.02.2016).
- Štatistický úrad SR, www.statistics.sk (dostup: 18.02.2015).
- STEM – Středisko empirických výzkumů, Inštitút pre verejné otázky, Na Slovensku má EU výrazne vyšší podporu než NATO. Podpora EU a NATO je v České republice vyrovnaná, <https://www.stem.cz/podpora-eu-a-nato-v-ceske-republice-a-na-slovensku/> (dostup: 10.07.2017).
- Strednodobá stratégia zahraničnej politiky Slovenskej republiky do roku 2015, Číslo materiálu UV-19436/2004, Program 102. Schôdy vlády Slovenskej republiky, 29. septembra 2004, <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=14187> (dostup: 4.09.2017).
- SZCZEPANIAK Marian, ZYBOROWICZ Stanisław, *Przebudowa ustroju politycznego na Węgrzech i w Czechosłowacji*, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, Poznań 1995.
- SZCZERBIAK Aleks, P. TAGGART Paul, *Theorizing Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality*, w: *Opposing Europe? The comparative Party Politics of Euroscepticism*, red.

- A. Szczerbniak, P. Taggart, Vol 2 *Comparative and Theoretical Perspectives*, Oxford University Press, Oxford 2008, s. 238-263.
- TLAČOVÉ KOMUNIKÉ č. 2/08, 27. február 2008. Nález Ústavného súdu SR vo veci II. ÚS 171/05 Podľa Ústavného súdu SR pri schvaľovaní Zmluvy o Ústave pre Európu Národná rada SR neporušila Ústavu SR. The World Factbook, CIA 2015, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lo.html> (dostup: 20.12.2015).
- UE podzieliła uchodźców, było głosowanie. Cztery kraje przeciwko, Polska jak większość, tvn24, 22.09.2015, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/szefowie-unijnych-msw-uzgodnili-podzial-uchodzcow,579199.html> (dostup: 6.09.2017).
- Ústava Slovenskej Republiky. Zbierka zákonov č. 460/1992 z 1. septembra 1992.
- Uznesenie Vlády SR z 9. augusta 1994 číslo 806 k návrhu inštitucionalizácie procesu uplatňovania Európskej dohody o pridružení Slovenskej republiky k Európskej únii, http://www.vlada.gov.sk/uznesenia/1994/0809/uz_0806_1994.html (dostup: 3.09.2017).
- Uznesenie Vlády SR z 26. januára 1993 č. 56 ku koncepcii zahraničnej politiky Slovenskej republiky.
- VELŠIC Marián, *Podpora občanov integrácii SR do Európskej únie sa upevnila a podpora vstupu do NATO sa stabilizovala*, Inštitút pre verejné otázky, 3.11.1999 (raport).
- Verejná mienka v kandidátskych krajinách. Národná správa: Slovenská Republika, „Eurobarometer“ 2004.1. jul 2004.
- WEISS Peter, *Národný záujem a zodpovednosť v slovenskej zahraničnej politike. Od geopolitickej ilúzie k euroatlantickej integrácii*, Kalligram Bratislava 2009.
- WLACHOVSKÝ Miroslav, *Zahraničná politika, w: Voľby 1998. Analýza volebných programov politických strán a hnutí*, red. G. Mesežnikov, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998, s. 63-75.
- WOJNICKI Jacek, *Droga Europy Środkowej do Unii Europejskiej (Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry)*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007.
- Zahraničná politika ... kde Slovensko je zodpovedným a sebavedným partnerom iných krajín*, <http://www.obycajniludia.sk/program/zahranicna-politika/> (dostup: 1.09.2017).
- ZAKRZEWSKI Wojciech, *Republika Słowacka, w: Ustroje państw współczesnych*, red. E. Gdulewicz, t. 2, Lublin 2002, s. 185-219.
- ZENDEROWSKI Radosław, *Nad Tatrami błyska się... Słowacka tożsamość narodowa w dyskursie politycznym w Republice Słowackiej (1989-2004)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007.
- ZENDEROWSKI Radosław, *Ratyfikacja traktatu Lizbońskiego na Słowacji*, „Gdańskie Studia Międzynarodowe” 2009, nr 1-2, s. 47-73.
- ZENDEROWSKI Radosław, *Ratyfikacja Traktatu Lizbońskiego na Słowacji, w: Traktat Lizboński. Co po Irlandii?*, red. M. Brzezińska, R. Zenderowski, Instytut Politologii UKSW, Warszawa 2009, s. 95-128.
- ZENDEROWSKI Radosław, *Słowacja, w: Ratyfikacja traktatów wspólnotowych w państwach członkowskich Unii Europejskiej*, red. K. A. Wojtaszczyk, M. Poboży, A. Wierzchowska, Art. & Archeology, Warszawa-Ciechanów 2006, s. 303-329.
- ZENDEROWSKI Radosław, BRUDNICKI Radosław, *Republika Słowacka, w: Systemy polityczne państw Unii Europejskiej*, red. K. A. Wojtaszczyk, M. Poboży, Wydawnictwo LIBER, Warszawa 2013, s. 353-427.

ŻARNA Krzysztof, *Między Wschodem a Zachodem. Słowacja a Sojusz Północnoatlantycki (1993-2004)*, „Polityka i Społeczeństwo” 2010, nr 7, s. 212-220.

ŻARNA Krzysztof, *Od Mečiara do Dzurindy. Główne kierunki polityki zagranicznej Republiki Słowackiej w latach 1993-2002*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015.